

«ЛІМ»-акцэнт

Страта. Кіраўнік дзяржавы Аляксандр Лукашэнка выказаў спачуванні родным і бліжнім народнага артыста Беларусі Міхаіла Дрынеўскага. «Прыміце мае спачуванні ў сувязі са смерцю вядомага дырыжора, мастацкага кіраўніка ўнікальнага калектыву — Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору Рэспублікі Беларусь імя Г. І. Цітовіча, народнага артыста Беларусі Міхаіла Паўлавіча Дрынеўскага, — гаворыцца ў спачуванні. — Яркім талентам і шматгадовай працай ён заслужыў сапраўдную павагу калег і прызнанне публікі. Ведамі і майстэрствам шчодра дзяліўся з моладдзю, выхаваў не адно пакаленне таленавітых музыкантаў». Аляксандр Лукашэнка падкрэсліў, што Міхаіл Дрынеўскі дасягнуў прафесійных вышынь і ўнёс вялікі ўклад у развіццё нацыянальнай культуры, яго імя стала сімвалам цэлай эпохі ў айчынным харавым мастацтве.

Дзяржападтрымка. Урад Беларусі мае намер падтрымаць унутраны турызм на фоне пандэміі, паведаміў у інтэрв'ю БелТА намеснік прэм'ер-міністра Ігар Петрышэнка. На пасяджэнні міжведамаснага экспертна-каардынацыйнага савета па турызме пры Савеце Міністраў выпрацаваны шэраг стымулюючых мер як для беларусаў, якія падарожнічаюць унутры краіны, так і для турыстычных фірм. Гэта развіццё новых маршрутаў, паляпшэнне інфраструктуры, маркетынговыя мерапрыемствы, палітыка падатковых ільгот і прэферэнцый, гібкая цэнавая палітыка. На думку віцэ-прэм'ера, у Беларусь едуць турысты з розных куткоў свету, а беларусы падарожнічаюць па сваёй краіне ўсё яшчэ мала. Аднак сітуацыя паступова змяняецца. Цяпер у больш выгадным становішчы знаходзяцца турыстычныя арганізацыі, якія змаглі аператыўна пераарыентавацца на продаж тураў і экскурсій унутры краіны, лічыць Ігар Петрышэнка.

Падзея. У паштовым салоне «Белпошты» адбылося гашэнне паштовай маркі да 150-годдзя з дня нараджэння выдатнага мастака, тэатральнага дэкаратара і педагога Фердынанда Рушчыца. У цырымоніі ўзяў удзел міністр замежных спраў, старшыня Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА Уладзімір Макей, паведамліў ў прэс-службе знешнепалітычнага ведамства. Як патлумачылі ў МЗС, 2020-ы афіцыйна аб'яўлены ЮНЕСКА годам мастака, юбілей Фердынанда Рушчыца ўключаны ў Каляндар памятных дат ЮНЕСКА. Паводле Уладзіміра Макея, гэта пераканаўча сведчыць аб сусветным прызнанні творчасці мастака. У цырымоніі гашэння маркі таксама бралі ўдзел прадстаўнікі кіраўніцтва Міністэрства сувязі і інфарматызацыі, Міністэрства культуры і Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі.

Супрацоўніцтва. Выстаўка «Сталінград 1942—1943. Беларусы на абароне горада», падрыхтаваная супрацоўнікамі Дзяржаўнага гісторыка-мемарыяльнага музея-запаведніка «Сталінградская бітва» пры падтрымцы Валгаградскага рэгіянальнага аддзялення Расійскага ваенна-гістарычнага таварыства, адкрываецца ў Беларускай дзяржаўнай музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Экспазіцыя распавядае пра грандыёзную бітву, якая паказала ўсюму свету прыклад найвышэйшага гераізму і самахвярнасці савецкіх воінаў, і ў той жа час нагадвае пра трагедыю вайны, яе жорсткія выпрабаванні і драматызм, небяспеку мілітарызму і нацызму, адзначаючы арганізатары. Гісторыя знакамітай бітвы раскрываецца праз лёсы беларусаў і ўраджэнцаў краіны. У экспазіцыі — дакументы, фатаграфіі, асабістыя рэчы, узоры зброі, абмундзіравання, мемуарная літаратура, плакаты ваеннага часу. Тым часам у Нацыянальным гістарычным музеі адкрываецца яшчэ адна выстаўка, прысвечаная гэтай тэме. Экспазіцыя атрымае назву «Свет, удзячны Сталінграду» і таксама з'яўляецца плёнам супрацоўніцтва з Дзяржаўным гісторыка-мемарыяльным музеем-запаведнікам «Сталінградская бітва», у фондах якога захоўваецца каля 7 тыс. прадметаў з 65 краін Еўропы, Амерыкі, Азіі і Афрыкі. Частку з іх ёсць шанс пабачыць на працягу больш чым месяца ў беларускім гістарычным музеі.

Даты. Выстаўка «Лірызм яго музыкі», прысвечаная 120-годдзю з дня нараджэння кампазітара, педагога, заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі Рыгора Пукста, працуе ў Нацыянальнай бібліятэцы, паведамліў арганізатары. Імя кампазітара вядома многім дзякуючы стварэнню першай у Беларусі оперы для дзяцей «Марынка», якая напісана на сюжэт паэмы Эдзі Агняцвет. Аднак Рыгор Пукст перш за ўсё кампазітар-лірык. Ім напісана звыш 150 рамансаў, шэсць сімфоній, дзве сюіты на тэмы беларускіх народных песень, творы для хору і сімфанічнага аркестра, адзначаюць у НББ. Матэрыялы выстаўкі знаёмяць гасцей з жыццём і творчасцю Рыгора Пукста, адлюстроўваюць унікальнасць і разнастайнасць яго таленту. Да ўвагі наведвальнікаў — і апрацоўкі розных народных песень, з якіх аўтар пачынаў прафесійны шлях.

Афіцыйны падзеі ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Размова па сутнасці

Нядаўна Гомель наведаў старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалай Чаргінец, які правёў шэраг дзелавых і творчых сустрэч.

У Гомельскай абласной універсальнай бібліятэцы імя У. І. Леніна адбылася цікавая сустрэча-экскурсія, прымеркаваная да 100-годдзя з дня нараджэння Андрэя Макаёнка. Тут на базе краязнаўчага аддзела ўжо некалькі гадоў працуе Музей літаратуры Гомельшчыны і створана Мемарыяльная зала Андрэя Макаёнка.

Старшыня СПБ падарыў Музею літаратуры вобласці некалькі рэдкіх фотаздымкаў, якія сведчаць пра яго сяброўства з Андрэем Ягоравічам.

На сустрэчу з Мікалаем Чаргінцом і кампазітарам Эдуардам Ханком у актавай зале абласной бібліятэкі сабраліся работнікі культуры, літаратары і моладзь. Мікалай

Мікалай Чаргінец перадае дырэктару Гомельскай абласной бібліятэкі Марыне Рафеевай фотаматэрыялы.

Чаргінец, выступаючы перад аўдыторыяй, спыніўся на многіх актуальных аспектах сённяшняга жыцця.

«Закрытых тэм» не было. У прыватнасці, Мікалай Іванавіч выказаў думкі па надзённых праблемах у краіне, погляд на грамадска-палітычнае жыццё сённяшняй Беларусі і інш. На думку Мікалая Чаргінца, важны і патрэбны ўсебаковы дыялог; як уладным, так і грамадскім структурам варты больш размаўляць і слухаць людзей, адказваць на хвалючыя пытанні.

Напрыканцы сустрэчы прысутных чакаў творчы падарунак: з канцэртаў выступіў Эдуард Ханок.

Завяршылася памятная сустрэча абменам думак з творцамі Гомельшчыны — членамі СПБ, аўтограф-сесіяй і наведваннем гасцямі Музея рэдкіх кніг абласной бібліятэкі.

Улад ПРЫАЗЁРНЫ, фота аўтара

Як добры знак...

Творы Васіля Віткі складаюць скарбніцу беларускай літаратуры. Гэта цікавае чытанне для дзяцей на роднай мове. Нездарма многія творы з літаратурнай спадчыны пісьменніка ўключаны ў школьную праграму, выкарыстоўваюцца для пазакласнага чытання.

У маі 2021 года будзе адзначацца 110-годдзе з дня нараджэння Васіля Віткі. Да гэтай падзеі прымеркавана ўсталяванне мемарыяльнай дошкі ў гонар вядомага літаратара.

Днямі Саюз пісьменнікаў Беларусі атрымаў ліст з Мінгарвыканкама, у якім даецца дазвол грамадскаму аб'яднанню на стварэнне і ўстаноўку дошкі на доме № 36 па вуліцы К. Маркса ў Мінску з надпісам: «У гэтым доме з 1953 па 1966 гг. жыў і працаваў класік беларускай дзіцячай літаратуры, празаік і паэт Васіль Вітка (Ц. В. Крысько)».

Па ініцыятыве СПБ плануецца выхад кніг Васіля Віткі ў выдавецтвах «Мастацкая літаратура» і «Беларусь». Верагодна, адна з іх будзе насяць назву «Добры знак».

— Гэта сапраўды добрыя навіны, — зазначыла першы намеснік старшыні СПБ Алена Стэльмах. — Мы з асаблівым шанаваннем ставімся да творцаў, чыя літаратурная спадчына стала асновай нацыянальнай культуры. Творы іх вельмі актуальныя і сёння, бо дапамагаюць спазнаць свае карані, адчуць характэрнае слова.

Васіль Вітка — пісьменнік, на кнігах якога выраслі пакаленні беларусаў. З захапленнем чытаюцца і цяпер калі дзеда Васіля, многія іншыя забаўляльныя і павучальныя творы. **Марыя ЛІПЕНЬ**

цікава ведаць

Летапісец Тураўскай зямлі

Кніжны фонд Пінскай гарадской цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы папоўніўся шэрагам выданняў мясцовых аўтараў. Асабліваю цікавасць выклікала манаграфія вядомага археолага Пятра Лысенкі «Матэрыяльная культура гарадоў Тураўскай зямлі (X—XII стст.)». Кніга пабачыла свет у Выдавецкім доме «Беларуская навука». Прэзентацыя манаграфіі прайшла ў Музеі Беларускага Палесся.

— Выданне каштоўнае тым, што ў ім абагульнены матэрыялы па эканамічным развіцці старажытных гарадоў Тураўскай зямлі, сярод якіх — Пінск, Бярэсце, Давыд-Гарадок, Клецк, Слуцк, Рагачоў, Мазыр, — зазначыла навуковы супрацоўнік аддзела археалогіі першабытнага строю Інстытута гісторыі НАН Наталля Дубіцкая. — Вучоны праводзіў археалагічныя раскопкі ў гэтых паселішчах, вывучаў курганы XI—XII стагоддзяў. Вынік гэтай дзейнасці — стварэнне археалагічнага музея «Бярэсце».

Жыццё Пятра Лысенкі цесна звязана са старажытнымі горадамі над Пінай, куды ён яшчэ школьнікам пераехаў з Полацкага раёна. Навуковец таксама аўтар

кнігі «Старажытны Пінск XI—XIII стст.» і шматлікіх публікацый пра наш горад. Дзякуючы даследаванням археолага пінчукі пазнаёміліся з гістарычнымі падзеямі, якія адбываліся ў сталіцы Беларускага Палесся на працягу больш як 900 гадоў. «Матэрыяльная культура...» пісалася, дарэчы, як першая частка трохтомніка, які прысвячаўся гісторыі Тураўскай зямлі. У дзвюх наступных кнігах аўтар меўся расказаць пра духоўную культуру і палітычнае жыццё тагачаснай Тураўшчыны. На жаль, гэтыя планы вучонаму не давялося ажыццявіць. Манаграфія стала апошняй навуковай працай Пятра Фёдаравіча.

Навукоўца добра ведалі ў Пінску. Гарадскі савет дэпутатаў у 2011 годзе за шматгадовую плённую працу і значны ўнёсак у захаванне гістарычна-культурнай спадчыны горада прысвоіў яму званне «Ганаровы грамадзянін г. Пінска».

Падчас прэзентацыі супрацоўнікі Музея Беларускага Палесся падрыхтавалі выстаўку артэфактаў: яны былі знойдзены падчас шматлікіх археалагічных раскопак, якія праводзіў вучоны.

Тамара ШЧАРБАКОВА

імпрэзы

Займальна пра чытанне

Свята дзіцячай кнігі адбылося ў публічнай бібліятэцы № 8 імя М. Багдановіча ў Мінску. Па запрашэнні кніжніцы перад юнымі чытачамі СШ № 86 выступіў старшыня Мінскага гарадскога аддзялення СПБ Міхась Пазнякоў, які зладзіў займальную размову пра значэнне чытання.

Прагучалі яго вершы, скорагаворкі, казкі, загадкі. Творца адказаў на шматлікія пытанні ўдзельнікаў імпрэзы

і прэзентаваў сваю паэтычную кнігу «Мы — беларусы».

Свята кнігі прадоўжылася ўжо з новымі слухачамі гэтай школы. Перад імі выступіў старшыня секцыі дзіцячай літаратуры СПБ Уладзімір Мазго. Госць пазнаёміў прысутных са сваімі кнігамі, прачытаў вершы, загадаў загадкі, адказаў на пытанні.

Для многіх дзяцей такія жывыя сустрэчы з пісьменнікамі былі першымі ў жыцці і сталіся святам.

Павел КУЗЬМІЧ

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

18 лістапада — на фінал конкурсу чытальнікаў паэзіі Беларусі сярод навучэнцаў гімназіі № 35 (14.00).

20 лістапада — на свята песні і паэзіі «Песня родная — мая любоў» у бібліятэку № 8 імя Максіма Багдановіча (13.00).

праекты

Жыццё = творчасць

Не толькі стала нацыянальным здабыткам, але і атрымала шырокую вядомасць за межамі Беларусі айчынная драматургія ў савецкі перыяд. Да юбілейў яркіх прадстаўнікоў жанру Андрэя Макаёнка (1920—1982), Алеся Петрашкевіча (1930—2012) і Аляксея Дударова (нар. у 1950 г.) прымеркавана часовая літаратурна-дакументальная экспазіцыя «Творчасць як жыццё...», якая нядаўна адкрылася ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры.

Наведвальнікам прапануецца паглядзець, якія асобы стваралі творы, што атрымалі немалую папулярнасць на тэатральных падмостках, праз фотаздымкі, эпістальныя, асабістыя рэчы, нават тагачасныя афішы. Так, адзін з адметных экспанатаў на музейнай вітрыне — запрашэнне на аўтарскі вечар сатырыка Андрэя Макаёнка, які адбыўся 8 лютага 1977 года. Як дасціпна складзены яго тэкст! Побач з фота аўтара пазначана: гасцей чакаюць сем пар «чыстых» і «нячыстых» герояў твораў А. Макаёнка, што ставіліся ў тэатрах: «Лявоніха на арбіце», «Трыбунал», «Зацюканы апостал», «Святая прастата». Сярод «чыстых» вылучаліся пісьменнікі Іван Шамякін, Нічыпар Пашкевіч, Мікола Матукоўскі, Уладзімір Сцяпанчанка. «Прыходзьце, калі ласка, у родны дом драматурга, Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы», — вось які адрас быў пазначаны для наведвальнікаў, і цяпер гэта нагадвае пра тое, што хоць п'есы А. Макаёнка ішлі па ўсім былым Савецкім Саюзе, але «дом» у яго быў адзін. Патрэба быць на сцэне стала для пісьменніка своеасаблівым гештальтам — рэч у тым, што ў юнацтве Андрэй Макаёнак марыў стаць акцёрам, паступаў у вучыцця ў Маскву, але да пісьменніцкай працы цягнула больш.

на развітанне

Шляхам народнай песні

9 лістапада Нацыянальны акадэмічны народны хор Рэспублікі Беларусь імя Г. І. Цітовіча страціў чалавека, які быў яго мастацкім кіраўніком на працягу 45 гадоў. Пайшоў з жыцця Міхаіл Паўлавіч Дрынеўскі. Ён нарадзіўся 12 лютага 1941 года ў вёсцы Тонеж, што на Гомельшчыне. Менавіта там упершыню пачуў народныя песні, з выкананнем і збіраннем якіх ён у выніку звяза сваё жыццё. Але да фальклорнай музыкі прыйшоў не адразу — спачатку працаваў з класікай у Акадэмічнай харавой капэле імя Р. Шырмы, і толькі потым Генадзь Іванавіч Цітовіч запрасіў яго ў свой хор. Міхась Дрынеўскі таксама працаваў выкладчыкам у Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі ў якасці прафесара.

За гады плённай дзейнасці ў сферы мастацтва прафесар Міхась Дрынеўскі

атрымаў шматлікія званні і ўзнагароды, якія падкрэсліваюць значнасць гэтай

зваротная сувязь

Россып сюжэтаў лістапада

У суботу і нядзелю ў праграме «Паэтычная раніца» канала «Культура» Беларускага радыё прагучаць радыёкампазіцыі паводле вершаў айчынных паэтаў. У выхадныя выйдзе праграма «Паэзія XXI стагоддзя», якая прапануе выбраныя радкі Ірыны Тулупавай. Публіцыстычны суботні праект «Кнігалюбы» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, кніжнымі навінкамі і аглядам «ЛіМа». У нядзелю ўвазе слухачоў — праект пісьменніка Навума Гальпяровіча «Сюжэт для вечнасці», у якім праз аўтарскую паэзію і прозу апавядаецца пра

станаўленне творчай асобы паэта. У радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы» слухайце гутарку Навума Гальпяровіча з пісьменніцай Ірынай Тулупавай.

У «Літаратурнай анталогіі» з панядзелка пачнецца чытанне рамана Уладзіміра Караткевіча «Чорны замак Альшанскі» (да 90-годдзя з дня нараджэння класіка айчынай літаратуры), у «Радыёбібліятэцы» прагучаць старонкі твора Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паліванне караля Стаха», а з 18 лістапада ў эфір выйдзе аповесць Івана Шамякіна «Адна на падмостках». У выхадныя

ў вярэнні час у праекце «Літаратурныя гісторыі» слухайце праязныя творы кароткіх форм.

У межах праграмы «Радыётэатр. Лепшае» ў суботу прагучыць заключная частка радыёспектакля «Млечны шлях» паводле Кузьмы Чорнага. Нядзельным вечарам прыхільнікаў тэатра перад мікрафонам чакае радыёверсія спектакля Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі «Беларусь. Дыдактыка».

У нядзелю на канале «Культура» прагучыць святочны радыёмарафон, прысвечаны 95-годдзю Беларускага радыё.

14 лістапада — 120 гадоў з дня нараджэння Нічыпара Чарнушэвіча (1900—1967), паэта, перакладчыка, драматурга.

14 лістапада — 115 гадоў з дня нараджэння Міхася Васілька (Міхаіла Касцёвіча) (1905—1960), паэта.

14 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Ежы Путраманта (Путрамента) (1910—1986), пісьменніка, грамадскага дзеяча, перакладчыка твораў Максіма Танка.

14 лістапада 75 гадоў спаўняецца Ігару Шкуратаву, мастаку-акварэлісту, паэту, педагогу.

14 лістапада — 70 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Кін-Камінскага (1950—1995), акцёра.

15 лістапада 95 гадоў таму выйшла ў эфір першая перадача Беларускага радыё.

15 лістапада — 90 гадоў з дня нараджэння Тамары Стагановіч (Стагановіч-Кольбы), жывапісца, графіка, манументаліста.

15 лістапада 85-гадовы юбілей святкуе Георгій Кісялёў, графік, медальер.

15 лістапада 50-годдзе адзначае Аксана Данільчык, паэтэса, перакладчыца, літаратуразнаўца.

16 лістапада — 115 гадоў з дня нараджэння Яна (Івана) Скрыгана (1905—1992), празаіка, паэта, крытыка.

16 лістапада — 105 гадоў з дня нараджэння Марыі Каўтуновай (1915—1989), майстра мастацкага ткацтва.

16 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Кастуся Акулы (Аляксандра Качана) (1925—2008), пісьменніка, драматурга, грамадскага дзеяча.

16 лістапада — 75 гадоў з дня нараджэння Алега Белавусава (1945—2009), мастацтвазнаўца, сцэнарыста, рэжысёра, аниматара.

17 лістапада — 125 гадоў з дня нараджэння Ісака (Айзіка) Платнера (1895—1961), паэта, празаіка, перакладчыка.

17 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Ясцюні (1925—1945), паэта.

20 лістапада — 90 гадоў з дня нараджэння Рыгора Ігнаценкі, празаіка.

20 лістапада 85 гадоў спаўняецца Мікалаю Апіёку, тэатральнаму мастаку, заслужанаму дзеячу мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

20 лістапада 70-гадовы юбілей святкуе Аляксандр Ткачонак, акцёр, народны артыст Рэспублікі Беларусь.

Фота Кастуся Дробава.

На выстаўцы «Творчасць як жыццё...» у Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры.

Эскізы да спектакляў Андрэя Макаёнка і Аляксея Дударова, матэрыялы сямейных архіваў Алы Андрэеўны Макаёнак і Таццяны Аляксеўны Петрашкевіч раскрываюць пісьменнікаў як творцаў, якія не толькі атрымлівалі дзяржаўныя ўзнагароды ды зрывалі апладысменты публікі, але і перажывалі ўласныя трагедыі, жыцці іх не былі вясылімі шпацырамі па зялёных вуліцах. Побач з прадметамі з фондаў Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры ў экспазіцыі прадстаўлены матэрыялы Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва, «Гасцёўні Уладзіслава Галубка».

Яна БУДОВІЧ

«ЛіМ»-люстэрка

Беларускі фільм-намінант на «Оскар» вызначыў да 25 лістапада, інфармуе БелТА. З 9 па 20 лістапада беларускі аскараўскі камітэт прымае заяўкі для вылучэння фільма на прэмію і праводзіць кансультацыі для кінемаграфістаў па прадстаўленні стужак для разгляду. Да 25 лістапада камітэт аб'явіць рашэнне наконт намінанта на «Оскар» ад Беларусі. Гэта павінен быць поўнаметражны ігравы, дакументальны або анімацыйны фільм не меншы за 40 хвілін, зняты за межамі ЗША. Англійская не павінна быць дамінантнай мовай у стужцы. Арыгінальны запіс дыялогу і гатовы фільм — пераважна на беларускай і (або) рускай мовах. Акрамя таго, карціна павінна быць выпушчана ў камерцыйны пракат з 1 кастрычніка 2019 года да 31 снежня 2020-га і дэманстравацца не менш за сем дзён запар. З-за глабальнай пандэміі COVID-19 былі зменены некаторыя правілы. У прыватнасці, на ўзнагароду могуць прэтэндаваць адабраныя ў краіне фільмы, якія раней былі запланаваны да паказу ў кінатэатрах, але першапачаткова даступны праз аўтарытэтную камерцыйную службу патакавага распаўсюджвання або відэа па запатрабаванні.

Выстаўка «Новае эстонскае мастацтва: Кераміка. Жывапіс. Шкло. Тэкстыль» працуе ў Арт-гасцёўні «Высокае месца». Праект прадстаўляе адзінаццаць сучасных мастакоў Эстоніі, якія распачалі кар'еру ўжо ў XXI стагоддзі: Ліізі Ёрд, Мір'ям Хін, Каспар Тамсалу, Данэль Кахар ды іншыя. Усе творцы маюць акадэмічную адукацыю, арыгінальна працуюць з рознымі матэрыяламі і ў розных відах мастацтва. У экспазіцыі — амаль 30 работ. «Выстаўка «Новае эстонскае мастацтва: Кераміка. Жывапіс. Шкло. Тэкстыль» — гэта незвычайна каларытнае і яркае ўвабленне сучаснасці, у якім адчуваецца гучанне нацыянальнай спадчыны, гэта своеасаблівае люстэрка сённяшніх інтарэсаў і напярэмаў развіцця мастацтва Эстоніі», — адзначаюць арганізатары. Пазнаёміцца з творчасцю эстонскіх мастакоў можна да 13 снежня.

Міжнародны фестываль сучаснай харэаграфіі (IFMC) у Віцебску перанесены на 2021 год, паведамляе БелТА. Сёлета форум павінен быў сабраць сваіх паклоннікаў на апошнім тыдні лістапада 33-і раз. «Рыхтавалася разнапланавая міжнародная праграма з удзелам вядомых балетаў з Беларусі, Італіі, Расіі, Францыі, Украіны, мноства мерапрыемстваў (аўтарскія майстар-класы, выстаўкі). Напэўна, спадабаўся б дасведчаным глядачам аўтэнтчны праект «Вечары беларускай сучаснай харэаграфіі», які прадугледжваў выступленні лаўрэатаў конкурсаў IFMC розных гадоў і іх новыя прэм'еры. На жаль, у сувязі з эпідэміялагічнай сітуацыяй фестываль перанесены на наступны год», — канстатавала намеснік генеральнага дырэктара па спецыяльных праектах Цэнтра культуры «Віцебск» Марына Раманюўская.

Пасмяротны альбом з нявыдадзенымі кампазіцыямі Эніа Марыконэ выйшаў на лейбле Decca Records пры падтрымцы італьянскай кампаніі SAM. На партале film.ru паведамляецца, што пласцінка кампазітара і дырыжора, які памёр сёлета на 92 годзе жыцця, атрымала назву «Morriconi Segreto». У альбом увайшло 27 кампазіцый. «У кастрычніку стала вядома, што альбом пабачыць свет і ў яго ўвойдуць сем эксперыментальных кампазіцый Марыконэ, раней не выдадзеных. Ён апісваецца як «прыхаваны, цёмны і псіхадэлічны бок маэстра», які запомніўся ўсім саўндтрэкамі да культурных карцін», распавядаецца ў матэрыяле партала. Новыя трэкі былі напісаны творцам для фільмаў у перыяд з канца 1960-х і да пачатку 1980-х, аднак яны так і засталіся невядомымі. Эніа Марыконэ — аўтар музыкі да такіх стужак, як «Добры, дрэнны, злы», «Адноўчы на Дзікім Захадзе», «Місія», «Недатыкальныя» і многіх іншых.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Той, хто ў сэрцы...

Упамяці беражліва захоўваю вобраз мудрага земляка Андрэя Ягоравіча Макаёнка. У душы ёсць цёплае месца для настаўніка-пісьменніка Макаёнка. У спісе сяброў сэрца ёсць яго імя. Прызнаюся, гэты «сардэчны» спіс складаю для сябе даўно. Заношу ў яго людзей не проста мне вядомых і паважаных, не тых, з кім быў у застоллях, у камандзіроўках, на творчых вечарынах, не тых, з кім абменьваліся аўтографамі на кнігах, і нават не тых, хто хваліў мяне, паважліва здароўкаўся, прыязна ставіўся да майго творчага слова. Своеасаблівай кардыяграфмай запісваю ў раздзел «Яны ў маім сэрцы» людзей, якія сваім зямным жыццём, творчасцю, інтэлігентнасцю, сціплай сумленнасцю і любоўю да сваёй зямелькі давалі мне ўрокі жыцця.

Фота Юрыя Іванова.

Андрэй Макаёнка.

Глядзі, і да цябе дойдзе, глыбока кране твае пачуцці і «Зацюканы апостал», і «Трыбунал», і «Святая прастата». А ўзяўшы «Таблетку пад язык», табе абавязкова захочацца даведацца пра «Лявоніху на арбіце», «Кашмар», «Верачку», «Пагарэльцаў»...

Цяпер, калі бачу Макаёнка здаля гадоў, калі самому ўжо начэкала шмат шанонных юбілеяў, глыбока разумею адвечны аптымізм і весялосць Андрэя Ягоравіча. Ён, відаць, вельмі рана ўсвадоміў, да яго чулівай душы дайшла мудрасць яго бацькоў, аднавяскоўцаў Борхава: цані кожны дзень зямнога гасцявання, разгарні крылы сваіх генных здольнасцей, знайдзі сябе сярод людзей, і ты станеш чалавекам. А калі адчужеш сябе адказным за Айчыну, то і яна абавязкова прызнае цябе сваім Сынам. Гэта ўсё шчасліва адбылося з народным пісьменнікам Беларусі Андрэем Ягоравічам Макаёнкам.

Мне пашчасціла ведаць яго зблізка, бачыць яго, слухаць, бываць разам на творчых вечарах, на спектаклях. Меў гонар некалькі разоў бываць у яго на дачы, у акружэнні славных асоб. Аднойчы наведаў яго дачу, неўзабаве пасля пажару на ёй. І быў страшэнна здзіўлены, што нават у тыя смутныя дні трагеды драматург заставаўся вясёлы і бадзёры. Нам з Шамякіным даводзіў сваё жыццёлюбнае крэда: «Абы мы былі жывыя!.. Усё страчанае забудзем!..»

Быў сведкам, як Андрэй Ягоравіч сустракаўся з артыстамі Купалаўскага тэатра. Здаецца, ён служыў ім не толькі як пісьменнік, драматург, бацька п'есы, а бярэ вышэй — як рэжысёр,

пастаноўшчык, мастацкі кіраўнік, а то і прафесійны артыст. Дужа лоўка чытаў сваё, напісанае чулым сэрцам, вострым розумам. Кожнае слова як бы даставаў не з рукапісу, а з душы, з таямніцы сваіх думак, з глыбіні памяці. Артысты любілі яго за гэта. А яшчэ, здаецца, за яго бязмежную шчодрасць. Гатоў быў аддаць на пачастунак апошні свой рубель.

Калі я пісаў дакументальную аповесць «Нарачанская Чайка» пра народную артыстку Беларусі Марыю Захарэвіч, то яна згадвала багата драматургаў, якія паўплывалі на яе ўзвышэнне на сцэне. З асаблівай прыязнасцю гаварыла пра Андрэя Макаёнка:

— У яго п'есе «Пагарэльцы» я мела нібыта пабочную ролю пажылой душэўнай жанчыны Наталлі Мікалаеўны. Але яе словамі адкрываўся і закрываўся спектакль. І ў гэтым знакаваць ролі. Яна спачатку п'есы агучвае нібыта простыя словы: «Рая! Ну што ты? Нельга ж так! Супакойся...» Але якраз такой працэдуры і разумення не хапае ўсім нам. Андрэй Ягоравіч на рэпетыцыях сам прамаўляў гэтыя словы, паказваў, як іх трэба агучваць душэўна. І ў яго гэта атрымлівалася дужа вобразна!.. А ў эпілогу зноў я на сцэне ў вобразе Наталлі Мікалаеўны і агучваю заповіт свайго мужа для сябе, для ўсіх сквапных, хцівых чыноўнікаў, для ўсіх глядачоў тэатра: «Што ты зрабіў сёння? Дрэва

пісьменнік Макаёнак. А гісторыя, трэба прызнаць, — заўсёды жывы ўрок для новых пакаленняў.

Хочацца згадаць з досведу маёй працы на пасадзе адказнага сакратара пісьменніцкай суполкі пра сяброўства двух народных пісьменнікаў — Шамякіна і Макаёнка. Іван Пятровіч быў першым сакратаром Саюза пісьменнікаў, а Андрэй Ягоравіч — галоўным рэдактарам часопіса «Нёман». Яны амаль штодня сустракаліся. Звычайна ў кабінет да Шамякіна заходзіў Макаёнак. Як жа я любіў уваходзіць у гэты час да свайго шэфа Івана Пятровіча! Ён дазваляў гэта рабіць без стуку, без папярэдняй дамоўленасці, бо заўсёды паўтараў: «Справы дзелавыя — наш найпершы клопат!..» А мне сапраўды часта патрэбны былі кіраўнік, ці то паперы падпісаць, ці параіцца, ці дакладзі пра выкананне даручэнняў, ці перадаць пра нечыя званкі, просьбы.

Вось аднойчы заходжу з паперамі. Сябры паважліва кіўнулі мне, маўляў, пачакай хвілінку. І я стаў сведкам цікавага дыялогу. Іван Пятровіч пытаецца:

— Скажы мне, Андрэй, вось я сёння чытаў раніцай Дзюму-бацьку. Зайздросчу пладавітасці гэтага таленту. Колькі раманаў напісаў! А колькі ў яго баб было! Як яму так лоўка ўдавалася жыць і тварыць?..

Макаёнак шыра ўсміхаецца і кажа:

Фота Уладзіміра Крука.

Андрэй Макаёнак з жонкай Аленай і Якубам Коласам, 1952 г.

пасады? Проса пасеяў? Прыласкаў каго? Пасаду даў — уладу над людзьмі ўручыў? Каму? Дастойнаму? Справядліва? Чым гэта павернецца для цябе, для людзей заўтра? Праз год? Праз дзесяць гадоў? А праз дваццаць? Успомніць пра гэта не сорамна будзе табе? Перад сабой? Перад сынам? І перад унукамі...» Гэтыя словы герані, вучыў Андрэй Ягоравіч, трэба прамаўляць выразна, як на высокім судзе Сумлення. У гэтых словах-запаветах — апошні шанц любога зямляніна застацца Чалавекам...

Марыя Захарэвіч дужа душэўна, з вялікай павагай згадвала класіка беларускай драматургіі Андрэя Макаёнка. Думаю, з такой душэўнай цеплынёй ставіўся да яго багата хто з творчай эліты, ды не толькі ў Беларусі, а ва ўсім тагачасным Савецкім Саюзе.

Была эпоха Макаёнка, гэта трэба прызнаць. Мы, беларусы, ганарыліся, што п'есы нашага таленавітага драматурга ставілі больш чым дзвесце тэатраў на вялікай зямной прасторы. І горка ўсведамляць, што сучасныя тэатральныя рэжысёры нібы забыліся пра творчы ўнёсак Макаёнка, а створае ім, лічу, сёння не менш актуальна. Напісанае застаецца, гэта ўжо наша гісторыя. А гісторыю перабрабляць, перапісваць рызыкаўна. Яна такая, якой была, якой бачыў і ўспрымаў яе народны

— Ваня, хіба ж Дзюма столькі сядзеў у прэзідыумах, як ты!..

Смехам напаяўняецца кабінет Івана Пятровіча. Як жа ім, Шамякіну і Макаёнку, хораша ад сустрэчы, ад гамонкі! Саюз пісьменнікаў тады быў агульным маёнткам сапраўдных творцаў, дзе хацелася бываць, куды самі ногі ішлі.

Не забудуся, праношу па жыцці мудры аповед Андрэя Ягоравіча пра рабую свінню. Ён любіў яго даводзіць у розных аўдыторыях. Было гэта ў яго маленстве. Сеў ён першы раз верхам на каня ды адразу і заганарыўся. Яго равеснікі ўнізе, маленькімі сталі. А ён — на кані, на вышыні. І толькі ехаць, як з падвартні выскачыла рабая свіння. Конь спудзіўся, стаў на дыбкі. А малы Андрэйка зваліўся з каня.

— Дык вось што, хлопцы, ніколі не ўздумайце ганарыцца, што вы — на вышыні, некага ці нешта асядалі. Рабая свінню з падвартні можа выскачыць у любы момант...

Як жа нам цяпер не хапае такіх мудрацоў, як Макаёнак, Шамякін, Танк! З кім параіцца, да каго прыгарнуцца? Хто пачытае напісанае, хто скажа праўду пра твой твор? Спусціцеся з нябёсаў, шанонны, дарагі Андрэй Ягоравіч Макаёнак, Вас чакаюць хвалючыя, цікавыя тэмы для драм, трагедыі і камедыі.

Уладзімір ЛПСКІ

Фота Кастуся Дробава.

Аляксандр СЯВЕНКА:

«Стаўленне да кнігі — адзін з галоўных паказчыкаў культуры народа»

Ад яго не выслізне ні адна дэталю, ён адшукае падрабязнасці і дакапаецца да сутнасці, а яшчэ ліквідуе недахопы і прывядзе ў належны стан святую святых — кнігу. Пад яго пільным позіркам — мільёны літар, шрыфтоў і пазнак. Гродзенскі калекцыянер, краязнаўца і журналіст Аляксандр Сявенка лёгка перамяшчаецца на стагоддзі ў мінулае, дакранаецца да старажытнасці і так узбагачае сучаснасць. Акурат як казаў Канфуцый: той, хто, звяртаючыся да старога, здольны адкрываць новае, варты быць настаўнікам. Нядзіўна, што да Аляксандра Сявенкі звяртаюцца па кансультацыю як да эксперта: апантаны кнігай, ён ведае яе дасканала. А пачыналася ўсё з дзяцінства, як адзначыў Аляксандр Сявенка ў нашай гутарцы:

— Кнігі збіраю з чатырох гадоў. Калі бацькі вучыліся, аддавалі мяне бабулі. Аднойчы ехалі цыганы. Яны часта штосьці скуплялі, і на іх павозцы меўся розны тавар. Спыніліся каля нашага дома, спыталі, ці патрэбна што. Я ўбачыў старыя кніжкі і папрасіў бабулю купіць. Яна выменяла. І вось дзве першыя кнігі — Шаўчэнкі і Пушкіна — да мяне трапілі ў 4 гады. Я ўжо ўмеў чытаць. Калі вучыўся ў школе, выменьваў у аднакласнікаў. Збіралі кнігі мае бацькі — была неблагая бібліятэка асобнікаў у 300. Потым у чатырохпакаёвай кватэры ўсе сцены былі застаўлены кнігамі, і гэта яшчэ пакуль я вучыўся ў школе. А цяпер у мяне спецыяльны дом пад кнігі. Іх каля 5000 — старадаўніх кніг і перыядычных выданняў.

— **Прадметы мінулага — ключы да будучыні... Шмат адкрыццяў?**

— Выданні, якія да мяне трапляюць, даследую, некаторыя рамантую, але гэта патрабуе шмат часу. Вось Зборнік шатландскай тэалогіі 1706 г. Першая старонка парвана, але я знайшоў у інтэрнэце, узнавіў. Штосьці апрацаваў спецыяльным растворам, каб выратаваць скуру. Аднавіў куткі і нават пазалоту. Гэта для віленскага выдання філасофіі рэлігіі каралеўскай друкарні і друкарні ордэна піяраў 1789 года на французскай мове (пераклад на польскую). Кожную старонку дзесьці падклеіў, дзесьці адгладзіў, абрэзаў.

У дзённіку для капланаў-спаведнікаў XVIII ст. знайшоў устаўку 1789 года — фрагмент справаздачы з сесіі сейма. Эпоха Рэчы Паспалітай да 1795 года. Ёсць надпіс «Каралю Панятоўскаму». Мяркую, гэта выступленне аднаго з дэпутатаў.

А іншым разам бывае такое, што вокладка адной кнігі выкарыстоўвалася для іншай. Пачынаю рэстаўраваць і — дзіўнае адкрыццё: больш позняя польская кніга абгорнута ў больш старую яўрэйскую.

— **Як у анекдоте: «Дай мне надзець твой касцюм» — «Навошта?» — «Я не ўмею плаваць. А калі на мне будзе твой касцюм, то ў выпадку караблекрушэння ты абавязкова кінешся ратаваць мяне».**

— І сапраўды... Такую «штуку» выкарыстоўвалі пералётчыкі: раней пералётчы ў асноўным рабілі ў майстэрнях, а кнігі прадаваліся без пералётчы, і кожны чалавек па сваім дастатку заказваў ці не заказваў пералётчы.

Яшчэ я збіраю старыя фатаграфіі. І вось што заўважыў. Падлеткі, каб паказаць сябе сур'ёзнымі і больш дарослымі, бралі для кадры ў рукі кнігу. Такім чынам, кніга была своеасаблівым паказчыкам, што чалавек стаў. Дзеля гэтага з кнігай і фатаграфаваліся. На жаль, усё змяняецца... А крызіс кнігі пачаўся, як ні дзіўна, яшчэ ў Савецкім Саюзе. Хоць народ лічыўся самым чытаючым, але некаторыя толькі рабілі выгляд. Куплялі ў кватэру сценку, а паліцы застаўлялі кніжкам і па колеры вокладак. Іншыя ж тым часам шукалі кнігі, хадзілі ў бібліятэку... А хтосьці купляў, але кнігі стаялі мёртвым грузам. Такая з'ява прысутнічала ўжо ў 1980-х гадах. Цяпер нашчадкі гэтых людзей лёгка расстаюцца з такім «багаццем». Бацькі памерлі — кнігі здалі на макулатуру ці выкінулі. У сучасных кватэрах нячаста можна пабачыць кнігі.

— **Але дом без кнігі — як цела без душы...**

— Раней, напрыклад, я прыходзіў у госці да каго-небудзь і цікавіўся, якія ёсць кнігі, — гэта магло шмат расказаць пра чалавека, — і заўсёды знаходзіў для сябе штосьці цікавае. А цяпер, бывае, кніг няма ўвогуле. У сучасных кватэрах не заўсёды знаходзіцца для іх месца. Людзі кажуць, што чытаюць у інтэрнэце і г. д. Але я лічу, што гэта нібы сучасны шырспажыў, бо «элітны» чытач знойдзе кнігу ў арыгінале, возьме

Аляксандр Сявенка.

ў рукі. Да таго ж сучасныя кнігі багата аформлены — іх прыемна трымаць, не кажучы пра тое, што зручней чытаць. У будучыні, мяркую, будуць кнігі ў інтэрнэце, адкрываць і чытаць іх прапануюць за грошы. Але кніга як такая не памрэ, яе не перастануць купляць, нават калі дорага. Кніга будзе захоўвацца, працягне сваё жыццё. Гэта як вінілавая пласцінка. Гук цяпер можна слухаць у інтэрнэце, на камп'ютары, але якасць не тая. Сапраўдныя знаўцы і сёння дорага плацяць, каб купіць вінтажныя праігравальнікі, дарагія іглы... Слухаюць вінтажныя пласцінкі, аддаючы за іх вялікія грошы, бо там зусім іншы гук, які ацэняць сапраўдныя аўдыяфілы. Таксама і з кнігай. Бібліяфілы будуць купляць кнігі, зберагаць, перадаваць па спадчыне. Гэта стане багаццем, а стаўленне — такое, як было ў нашых продкаў. Я ў гэта веру.

— **Так, дарэчы, лічыў і амерыканскі пісьменнік-фантаст Айзек Азімаў. Ён сцвярджаў, што кнігу нічога не заменіць у будучыні, як нічога не змагло змяніць яе ў мінулым.**

— Раней да кнігі ставіліся як да багацця. У сям'і магло не быць матэрыяльных каштоўнасцей, а кнігі зберагалі. Часам гэта было іх адзінае багацце. Народ імкнуўся да ведаў, да вучобы. І дзякуючы гэтаму кнігі дажылі да нашага часу.

У маёй мясцовасці імкнуліся выбіцца ў людзі, атрымаць адукацыю. У некаторых сем'ях многа пакаленняў настаўнікаў. Сярод таіх родных таксама былі настаўнікі — яшчэ да рэвалюцыі, напрыклад, настаўнік царкоўнапрыходскай школы. Адзін з маіх продкаў закончыў Гродзенскую мужчынскую гімназію яшчэ ў 1850—60-я гады і быў чыноўнікам, прытым што нарадзіўся прыгонным селянінам.

— **Вы, відаць, даследвалі свой радавод?**

— Прозвішча Сявенка ўпершыню з'явілася ў дакументах у 1680 годзе. Размова ішла пра Аляксея Сявенку, які нарадзіўся ў 1630-м. Прозвішча сялянскае. Раней у нас на Гродзеншчыне былі бедныя пясчаныя глебы, і каб выжыць, дадаткова да сельскай гаспадаркі трэба было мець якое-небудзь рамяство. У мясцовасці, адкуль родам мой бацька, самае старое прозвішча Сявенка — гэта той, хто рабіў сявенкі — прылады для сяўбы. Якуб Колас пісаў у адным са сваіх твораў, што дзядзька Антос назбіраў поўную сявенку грыбоў. Такім чынам, той, хто рабіў сявенкі, і атрымаў такое прозвішча. А мая бабуля па бацьку, напрыклад, Дашкевіч. Адкуль? Спачатку прозвішча гучала Дзяжкевіч. Продак — дзеж, рабіў дзяжы. Такім чынам, людзі, акрамя таго, што апрацоўвалі зямлю, мелі дадатковае рамяство, каб пракарміць сям'ю. Цяпер на Гродзеншчыне глеба палепшылася, бо яе сотні гадоў апрацоўвалі. Сёння тут адзін з самых вялікіх ураджаяў у краіне: да 100 ц атрымліваюць зерневых з гектара. Не ў апошнюю чаргу дзякуючы сялянскай працы. Я заканчаў аспірантуру гістарычнага факультэта і ведаю, што археолагі, калі праводзяць у нас раскопкі ў сельскай мясцовасці, канстатуюць: людзі першапачаткова жылі на пяску. Капаюць слой 30—40 см — знаходзяць чарапкі, рэшткі ганчарных вырабаў, яны і ідуць у слоі пяску. На пясчаных глебах сеялі авёс, проса. Пясчаныя глебы яшчэ называлі аўсянымі. Каня трымаць мог не кожны: яго трэба было сур'ёзна карміць, і ў XVIII ст. ад коней адышлі. У асноўным усе аралі на валах. У сям'і ў сярэднім было па дзве пары валоў: адна адпачывала ці на ей араў сын, а на другой — бацька. Валы давалі шмат угнаення і за кошт гэтага глеба

ўдасканальвалася (валоў і кароў зімой кармілі саломай, бо сена было раскошай і ішло для коней і цялят). Не было ніводнага вольнага кавалка зямлі: усё выкарыстоўвалася.

— **Вы актыўна супрацоўнічаеце з Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкай імя Я. Ф. Карскага. Як перасякліся?**

— Першапачаткова кантактаваў з Гродзенскім дзяржаўным гісторыка-археалагічным музеем, які быў у адным памяшканні з бібліятэкай. Неўзабаве паступіла прапанова ад дырэктара бібліятэкі Лідзіі Мальцавай. Першы раз выстаўляўся ў 2010 годзе ў асабістай бібліятэцы. Тады праводзілася канферэнцыя, прысвечаная творчасці Элізы Ажэшкі — да 100-годдзя з дня смерці. Было шмат гасцей, у тым ліку дырэктар кніжніцы ў Беластоку. Падчас канферэнцыі арганізавалі выстаўку, я прадставіў сваю калекцыю: прыжыццёвыя, пасмяротныя, больш познія выданні, разнастайныя паштоўкі з выявай Ажэшкі... Пазней прыйшоў да супрацоўніцтва з аддзелам мастацтва гродзенскай кніжніцы. Адначасова ўдзельнічаў у іншых выстаўках, якія ладзіла бібліятэкай: да свята кнігі, перасоўныя выстаўкі, у гарадскім парку, у тэатры, на Дзень беларускага пісьменства ў Шчучыне, выязная выстаўка ў Мількаўшчыне, дзе нарадзілася Эліза Ажэшка. Супрацоўнічаю, дарэчы, з Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі — бяруць мае асобнікі для алічбоўкі.

— **Ці раскрыеце тайну, адкуль да вас паступаюць кнігі?**

— Адусюль. Новыя кнігі прыбаўляюцца ў мяне пастаянна. Купляю ў інтэрнэце: на *kufar.by*, *ay.by*, у прыватных асоб. Многія ведаюць, што я збіраю, вось і прапаноўваюць купіць або памяняцца. Колькі грошай мне б ні далі, усе б на гэта патраціў! У мяне ёсць цэлая чарга, у каго купіць. Мае кнігі цікавыя многім, але сам нічога не прадаю — толькі купляю. З-за мяжа асобнікаў у мяне няма — цікаўлюся менавіта гродзенскімі выданнямі. Кніга жыве ў двух сусветках: як рэч, як помнік эпохі, мастацтва, кнігадрукавання свайго часу і як духоўны сімвал. Кнігі памятаюць сваіх уладальнікаў. Узнаўляю гісторыю кніг, даследую, каму належалі. Удача, калі да мяне трапляюць кнігі з бібліятэк выдатных асоб. Як, напрыклад, кнігі з бібліятэк рэктараў гродзенскіх універсітэтаў, у прыватнасці аднаго з першых рэктараў Маркоўскага. Ёсць кнігі з аўтографам Васіля Быкава, Алеся Карпюка. Каштоўны асобнік прафесара Крэня, графаў Касакоўскіх, Хадкевічаў, Дзяконскіх, Марыі Гажэч; з бібліятэкі лейб-гвардыі Ізмайлаўскага палка, гродзенскага 101-га пяхотнага пермскага палка, рускага дабрачыннага аб'яднання ў Гродне, з бібліятэкі Ваўкавыскага сельскагаспадарчага аб'яднання Гродзенскай губерні.

Калі яшчэ не было інтэрнэту, там, дзе я бываў па рабоце, у вёсках, размаўляў з жыхарамі, прасіў, калі ў каго што ёсць, каб мне набыць. Самыя каштоўныя кнігі мне абшліся надарага — дзякуючы кіпучай дзейнасці цікавасці. Некаторыя ўвогуле бясплатна. Большасць кніг збераглася на гарышчах, на хутарах — там быў недахоп зносін, таму выпісвалі часопісы і газеты. Так я набыў часопіс *Closy* 1870-х. У тых часы людзі ў сельскай мясцовасці выпісвалі шмат перыёдыкі. Такім чынам, штосьці мне падарылі, штосьці набыў. Я звычайны чалавек, у мяне няма шмат сродкаў. Усё дзякуючы актыўнасці і зносінам.

— **Кніга настолькі глыбока ўвайшла ў ваша жыццё, што, пэўна, чытаць у арыгінале для вас — як дыхаць...**

— Так, аддаю перавагу арыгіналу, першакрыніцы. Калі чытаеш старыя кнігі — пранікаеш духам таго часу і разумееш лепш. Патроху на кожнай мове разумю, а сур'ёзна — на польскай. Цікавыя для мяне і латынь, французская, нямецкая. Натуральна, чытаю і на англійскай. У мяне тры вышэйшыя адукацыі. Палітэчнічны інстытут, юрфак, Ваенная акадэмія Рэспублікі Беларусь (25 гадоў прысвяціў службе ва Узброеных Сілах) і аспірантура гістарычнага факультэта. Кніга для мяне — захапленне. Чалавек павінен мець нейкае захапленне. Яно дае яму душэўную раўнавагу, магчымасць адпачыць, прывесці ў парадак думкі. Гэта і пастаянная крыніца ведаў, самаадукацыі. Я ўжо стаў спецыялістам у гэтай галіне. Мяне запрашаюць як кансультанта для ацэнкі выданняў, якія бяруць, напрыклад, у бібліятэку. Кніга — найважнейшае духоўнае багацце. Стаўленне да кнігі — адзін з галоўных паказчыкаў культуры народа. Я не толькі сам цікаўлюся кнігамі, але і прыцягваю іншых: каб кнігі цанілі, захоўвалі, фарміравалі зборы, перадавалі нашчадкам, зберагалі, любілі.

Гутарыла Наталля СВЯТЛОВА,
фота аўтара

Лесвіца медытацыі

Кожны, хто піша або чытае вершы, выбірае для сябе складнікі і прапорцы: чаго больш — медытацыі, думкі, пачуцця, вострай праблемы, адлюстравання рэчаіснасці? У кагосяці гэтыя патрэбы і праявы аднародныя, у кагосяці змяняюцца ад тэксту да тэксту. З гэтых дробных частак, а не з асобных твораў, насамрэч складаецца пісьменніцкая або чытацкая карціна, гісторыя.

У паэтычным зборніку Віктара Шніпа «Белае, чорнае, залатое» неаднойчы сустракаецца параўнанне кнігі з каўчэгам, караблём. Кніга ратуе тэксты ад забыцця, аўтара ад уласных твораў і чытача, кожны з якіх выбірае свайго ворага сам.

Структура зборніка раздзяляе тэксты на чатыры часткі. Першая мае назву «Сонца, якое не заходзіць». Амаль усе вершы, за выключэннем першага і апошняга, — пра твораў, пісьменнікаў і мастакоў. Віктар Шніп выносіць іх імёны ў назвы і стварае сваё бачанне іх гісторыі. Гэтае бачанне можна назваць даволі традыцыйным: цыкл адкрываецца Скарынам, Купалам і Коласам — тут увасоблены іх мары пра Беларусь. Іх тэксты, як светлыя прывіды-абаронцы, лунаюць над роднымі вёскамі.

*у купалаўскім садзе
светла ад яблыкаў
якія створаны сонцам
і беларускай зямлёю
у купалаўскім садзе
светла ад вершаў
створаных Янкам Купалам
душой і крывёю*

*купалаўскія ліны
і Купалавы творы
трымаюць неба
над Вязынкай
і над Беларуссю*

У вершах-гісторыях твораў на працягу цыкла становіцца заўважнай пэўная схема стварэння: даюцца геаграфічныя і духоўныя абставіны, звязаныя з нараджэннем і/або жыццём; вобразнае напаўненне тэксту — асацыяцыі з асобай, пачуццямі, выкліканымі яго творами.

Гэта пошук каранёў, спроба зразумець сутнасць творчасці. Магчыма, і своеасабліва праца над сабой для аўтара.

Вобразны шэраг грунтуецца на шматлікіх увасабленнях прыроды, побытавых дэталей — адначасова і метафары, і рэканструкцыя чужых успамінаў. Рыфмы ў цыкле няма, гэта верлібры, але ў іх прысутнічае пэўны ўнутраны рытм, нешта вальсавае, медытатывнае. Віктар Шніп быццам назірае за вобразами твораў у сваёй галаве, сваім успрыманні.

Завяршае частку тэкст пад назвай «Сям'я». Ён менш вобразны, складзены з відавочных асацыяцый са словам, вынесеным у загаловак. Але важны не столькі сам тэкст, колькі яго прысутнасць у частцы — тое, што ён прыраўноўвае важнасць і неўміручасць сям'і да неўміручасці творчасці. Сям'я — таксама сонца, якое ніколі не заходзіць. Гэта першая з прыступак да балансу, пабудаваных Віктарам Шніпам у гэтым зборніку.

Другая частка — «Музыка, якая ніколі не заціхае» — уключае найбольшую колькасць тэкстаў. Яна складаецца з вершаў стану, статычных карцін, створаных словамі, складзенымі, як пазлы, з вобразаў. Тут таксама пераважае прырода: сонца, лісце, вецер, дождж, снег, неба перамяжоўваюцца з побытавымі замалёўкамі, пейзажамі гарадоў. І ўсё імкнецца да таго, каб загусціць, сканцэнтравана адчуванне або стан. Аўтар карыстаецца адсылкамі і алюзіямі рознай ступені

заўважнасці на творы пісьменнікаў, у тым ліку згаданых у першым раздзеле. Імкненне перадаць стан у вершы — заўсёды спроба зафіксаваць яго праз або для асэнсавання, знайсці раўнавагу ў ім.

Трэцяя частка — «Сцяжыны, якія не забываюцца» — нечым падобная да другой, быццам працягвае яе. Тут статычныя карціны набываюць сюжэты, усё яшчэ перадаюць стан, але ўжо ў дынаміцы. Структура ўнутры часткі атрымліваецца больш цэласная. Розныя тэксты нагадваюць кадры з адной кароткаметражкі пра жыццё самотнага чалавека паэта і/або мастака. Месцамі паверх кадраў дамалёўваецца анімацыя — уяўленне аўтара і знаёмства з мінулага раздзела вобразнай формы. Сцяжыны, якія не забываюцца, — ці не таму, што звыклія? У метафоры гэтага тэксту больш побыту, чым прыроды. Вершы выглядаюць і адчуваюцца як успаміны, што толькі ўмацоўвае кінематаграфічны эффект. Сапраўдныя

яны, аўтабіяграфічныя або належаць уяўнаму чалавеку — лірычнаму герою? Зразумела толькі таму, хто ведае аўтара асабіста. А для чытача не так ужо і важна.

Самае папулярнае слова ў вершах гэтага раздзела — «як», часта выкарыстоўваецца звязка вобразаў неба і мора — самыя відавочныя са знакаў пошуку балансу, ён працягваецца і тут.

Чацвёртая частка называецца «Раса, якая не высыхае». Тэксты пабудаваны на форме хоку. Некалькі трохрадковых строф аб'ядноўваюцца ў адзін верш, але і кожная з іх паасобку ўтрымлівае пэўны канцэнтраваны сэнс, выглядае як завершаная. З паўтарэння такой формы ствараецца своеасабліва плынь хоку.

*у Воршы снежна
чырвоная рабіна
сонца паэта*

*белая котка
у дом Караткевіча
забегла першай*

Медытатывны эффект узмацняецца ад таго, што, знаходзячыся ў плыні, мы вымушаны спыняцца, затрымлівацца кожныя тры радкі. Тут найбольш удала спрацоўвае сімвалізм назвы. Расу можна заспець на траве толькі некалькі гадзін. А філасофія хоку ў тым, каб захоўваць, кансерваваць у словах моманты прыгажосці, спыняць імгненне.

Кніга — каўчэг, карабель, які выраतोўвае думкі аўтара ад згубы ў плыні. А на вадзе заўсёды адна з найбольш актуальных задач — балансаваць, утрымліваць раўнавагу, каб давезці свой груз да пункту прызначэння.

Ганна ІВАНОВА

На тым баку Месяца

Калі праз пандэмію зачынены межы, а ты звык адчування дарогі і прагнеш, ды не можаш змяніць абстаноўку, здзейсніць падарожжа дапамога кніга вершаў Ванды Марцінш душ Рэйш «Мора Мары» (Мінск, Кнігазбор, 2020).

Нарадзілася паэтэса ў 1959 г. на Пастаўшчыне, на беларуска-літоўскім памежжы. Маці была з літоўскамоўнай сям'і, а беларускую мову з яе мясцовым дыялектам Ванда ўспадчыніла ад бацькі. «Менавіта гэты дыялект і кранае ўсе струны душы», — прызнаецца паэтэса.

Апісанні мора і акіяна, шатландскіх і партугальскіх краявідаў, архітэктуры, культуры, традыцый, расповеды пра Вільню ды цёплыя згадкі вясковага побыту (якія ёсць усе падставы аднесці да беларускага) пераносяць у далёкія гарады, вёскі, краіны, а потым вяртаюць у родныя пенаты. І фон, і дэталі выглядаюць настолькі каларытна, не па-кніжнаму, а па-жывому — бачыш сябе ўнутры карцінкі, разам з аўтаркай п'еш каву з салёнымі хвалямі альбо згадваеш уласнае дзяцінства.

Адна з галоўных рыс гэткай праўдападобнасці вынікае з таго, што аўтарка адчувае іншыя народы, як свой, і гаворыць пра іх як пра свой, знаходзячы агульнае. Ну хіба гэта не пра беларусаў, калі замяніць «saudade» на «настальгію»?

*Гнала мачыха — нястача
Партугальцаў з родных хат —
На чужыне віўся следам
Горкі смутак — saudade.*

У чым палягае сакрэт такой эмпатыі? Як прызналася паэтэса ў прыватнай перапісцы з аўтарам гэтых радкоў, разам з мужам яны доўгі час жылі ў Шатландыі. Ён вельмі сумваў па радзіме і некалькі разоў зрываўся, вяртаўся на Мадэйру — жывапісную выспу ў паўночнай частцы Атлантычнага акіяна, прыналежную да Партугаліі. З ім ездзіла і Ванда. Аж пакуль і яе не дагнаў нясцерпны сум па родным краі — яна вярнулася ў Вільню, дзе на працягу пяці гадоў выкладала англійскую і партугальскую мовы. Сёлета, звольніўшыся з працы, пераехала жыць у вёску за 60 кіламетраў ад літоўскай сталіцы.

Шмат свайго, кроўнага, роднага можна сустрэць і ў ваколліцах Шатландыі (цыкл вершаў «Я гэты край не называю чужынай»). Пэўна ж, гістарычныя шляхі-дарогі многіх народаў аднолькавыя ў галоўным, хаця і розняцца ў дэталі. Магчыма, вось чаму чытач можа лёгка ўявіць сябе ў тым месцы, дзе ніколі не быў, але якім захапляецца аўтар — «У гарах Шатландыі»:

*Ні будынкаў, ні духу жывога.
Навакол — верасы й верасы.*

*Толькі мрояцца ў ветрах былога
Ваяўнічых плямён галасы.*

*Звычку меў тут наваляй праходзіць
Іх пыхлівы і хцівы сусед.
Дух былога пралескам не шкодзіць —
На касіях сервіруюць банкет.*

*Убаку ад жыцця кругаверці
Думна дрэмле каменны крыж...
Толькі вырасішы з гора і смерці,
Так буяюць трава і ціш.*

У гэткай універсальнасці, здольнасці адчуць і паказаць схаваную ад павярхоўнага позірку, але вызначальна сутнасць з'явы — тое, што надзяляе паэзію Ванды наднацыянальнымі характарыстыкамі, робіць яе агульначалавечым набыткам.

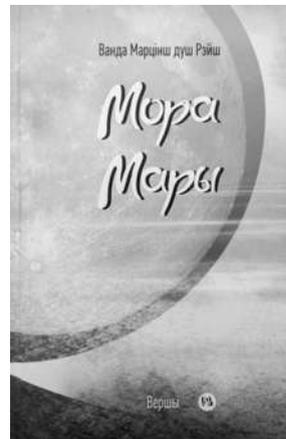
Адной з галоўных рыс паэзіі Ванды Марцінш з'яўляецца яе лёгкасць, сонечнасць і празрыстасць (у процівагу сур'езнасці, хоць і ў добрым сэнсе гэтага слова, цяжкаважнасці, часам — грувацкасці, патрыярхальнасці, з якімі пішуць многія айчыныя аўтары). У апісанні вёскі няма лапцюжнасці, прыкмет душэўнага цяжару і непад'ёмнасці адчування віны, што часта можна сустрэць у нашым друку:

*Вёска раніцой апетытна пахне вядлінай.
Ажно заходзяцца незадаволеным рохканнем парсюкі.
Як у грэцкім хітоне, у белай квецені каліна
Пыхліваю зоркай пазіруе ў аб'ектыве ракі.*

*Прыхаваная ад абыякавых вачэй, вонкі рвецца
Прыгажосць так, што ажно траіцца бакі.
Усё не так, як хацелася б, і не так, як здаецца.
Адзіная рэчаіснасць — гэта галодныя парсюкі.*

У анатацыі да выдання пазначана: Ванда Марцінш усё жыццё пісала вершы «ў стол», «для сябе», «для душы», арыентуючыся хіба на беларускую і замежную класіку. «І гэтая ізаляцыя толькі пайшла ёй на карысць», — лічыць рэдактар зборніка Алег Мінкін. Сапраўды, аўтарка мае адметны, адрозны, арыгінальны погляд на рэчы, «нетутэйшую» вобразнасць, хаця для яе стварэння часта служыць самыя «тутэйшыя» дэталі. Але ёсць і дробныя «мінусы»: так, калі нікалі сустракаюцца рыфмы кішталту «сонца — бясконца», дзе-нідзе русізмы (напрыклад, «вешні»), няправільныя націскі (садавіна замест садавіна), а таксама пэўная аднастайнасць памераў. Аднак гэта тыя недахопы, якія ўласцівыя многа каму і сярод айчынных аўтараў, здаўна далучаных да сучаснага літаратурнага працэсу.

Часта можна чуць разважанні, маўляў, паэзія бывае «жаноचाю» і «мужчынскаю». Калі да месца згадаць паказку аб

тым, што сапраўдная жанчына павінна ўмець зрабіць «з нічога» скандал, капялюшык і салату, то Ванда Марцінш з усяго, што бачыць пад рукой, на градках, у двары, здольная стварыць вобраз. І не будзённы, а той, што прывабіць сваёй «сакавігасцю», які адчуеш як блізкі і зразумелы, нібыта з уласнага «краявіду» ці «гаспадаркі». Ці ёсць гэткае ўважлівасць прыкметай менавіта жаночай паэзіі? Мне падаецца, больш правільна было б сказаць — сапраўднай. Прычым уражвае трапнасць і дасціпнасць параўнанняў: здавалася б, вось яно — на паверхні, толькі працягні руку — і будзе тваё, але ж «узляла» першай Ванда Марцінш:

*Іду праз поле ў ботах, як бацяна.
У пульхны грунт быццам паклалі дрожджы.
Хлюпота так падобна да жыцця
З яго няпэўна-хіткім раздарожжам.*

Гэтка ж прастата і нязмушанасць, разняволенасць у апісальнасці стварае шэдэўральныя карцінкі, дакладнасць якіх бачыш нібыта ў успамінах ці на фота:

*Белы горад рассеўся дзвіцца марскімі далямі
У амфітэатры палогіх смарагдавых гор,
І выходзіць, быццам на біс, аточаны зыбкімі хвалямі,
Велізарны круізны лайнер — вядучы акіёр.*

*Далікатна яму ў ладкі пляскаюць крыламі чайкі.
Задаволен б'е ў званы, як у далоні, касцёл.
І такое каляровае і ёмкае жыццё тут цячэ запаволена,
Быццам на вечнасць атрымала ў Бога дазвол.*

Алег Мінкін прапанаваў лічыць Ванду Марцінш першай у айчынай паэзіі «марыністкай». Назва зборніка — «Мора Мары» — адсылала да «мора» на зваротным баку Месяца. Месяц традыцыйна звязвалі з містыкай, загадкаваасцю, падсвядомасцю, неўтаймоўнай энергіяй жаночага пачатку. І ў такім разе назва зборніка цалкам адпавядае не толькі яго напаўненню, але і вызначэнню «месца сілы», у якое паглыбляецца аўтарка падчас творчага працэсу. Яна, дарэчы, не здаецца пытаннемі вырашэння глабальных праблем, і, замест таго, каб ламаць галаву над задачай паэзіі ў цэлым (і не прыйсці да высновы), ставіць пытанне канкрэтна: якую карысць і каму можа прынесці яе паэзія? І бачыць шмат адказаў. Напрыклад, паказаць мясцовым беларусам, якая прыгожая і годная беларуская мова. А яшчэ — «намаляваць» свет старэйшага пакалення і нагадаць, каб не пакідалі сваіх мар у любым узросце.

Яна БУДОВІЧ

У царстве лясоў і балот

З гісторыі вядома, што бортніцтва прыйшло на змену збіральніцтву мёду дзікіх пчол у дуплах дрэў і было распаўсюджана ва ўсіх лясных раёнах Беларусі. Гэта пачатковая форма культурнага пчальарства, заснаванага на развядзенні і ўтрыманні лясных пчол-баровак у штучных дуплах. Кантэкст промыслу ахоплівае як канкрэтыя практыкі па вырабе калод, вулляў, борцяў, так і шырокі пласт ведаў пра навакольны свет. Пра гэта і многае іншае распавядаецца ў выданні «Бортніцтва — сувязь часоў», якое сёлета пабачыла свет у выдавецтве «Чатыры чвэрці». Кніга-альбом — працяг серыі «Культурная спадчына Беларусі», што выдаецца з 2015 года пры падтрымцы ААТ «Банк развіцця Рэспублікі Беларусь». «Бортніцтва — сувязь часоў» — шосты выпуск праекта.

Старадаўні традыцыйны промысел захоўваецца ў некаторых мясцінах Беларусі, пераважна ва Убарцкім Палессі. Асабліва гэта тычыцца Лельчыцкага раёна, дзе бортніцтва заўсёды было часткай сельскай гаспадаркі з-за адсутнасці вялікай колькасці ворыўнай і ўрадлівай зямлі. Гэтая справа і сёння развіваецца і перадаецца з пакалення ў пакаленне — «Лясное бортніцтва на прыкладзе Лельчыцкага раёна Гомельскай вобласці» мае статус гісторыка-культурнай каштоўнасці, але промысел захоўваецца хутчэй у якасці занятка для аматараў. Як адзначыў у прывітальным слове Уладзімір Макей, міністр замежных спраў Рэспублікі Беларусь, старшыня Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА, цікавасць да бортніцтва як часткі нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі і ўнёску ў сусветны здабытак здольна пакласці пачатак усеагульнаму дыялогу аб

гарманічным суіснаванні чалавека і прыроды. Так, у першым раздзеле кнігі распавядаецца ў тым ліку і пра меры па захаванні бортніцтва.

Другі раздзел пад назвай «Царства лясоў і балот» бліжэй знаёміць з гісторыяй і культурнай спадчынай Палесся. Вялікая частка аповеду, натуральна, звязана з Лельчыцкім раёнам — яго мінулым і сучаснасцю. Згадваецца і адна з легенд аб паходжанні назвы гарадскога пасёлка, звязаная з апекуном лясоў і балот Лелем.

«Пчол трымаць — не ў халадку ляжаць» — нагадвае назва трэцяй часткі кнігі, адной з найбольш падрабязных і практычных, нягледзячы на вялікую колькасць тэарэтычнай інфармацыі. Ад збіральніцтва і дзікага пчальарства да калоднага і пасечнага, а таксама рамачнага — раздзел утрымлівае звесткі пра асноўнае ў пчальарстве: як адбываецца выраб борці (пчалінага жытла ў выглядзе дупла), якім павінен быць

касцюм бортніка, як называюцца часткі вулля, што ўяўляе сабой уцягванне калоды лябёдкай, чаму пчолы лепш садзяцца ў калоду з трухлявага дрэва... Цікавы факт: зрэдку борці з дзікімі пчоламі, якія называюць слепета (свепета), яшчэ знаходзяць у старых дрэвах Лельчыцкага раёна.

Як адзначаюць укладальнікі выдання, бортніцтва ў сучасных умовах мае акрэслены календар, які, ахопліваючы ўвесь год, адпавядае традыцыйнаму ўспрымання часу і праца ў гадавым цыкле. Двойчы на год, вясной і ўвосень, у лесе адбываецца догляд пчол, але вопытныя пчальары пастаянна сочаць за іх станам. Асноўныя ж два этапы, пра якія раскажаў Уладзімір Астаповіч з Мілашавічаў, — лекаванне і тварба: «Лекаваць — гэта значыць вясной абрэзаць стары воск,

пачысціць вулей (выбраць адмор, калі пчолы не перазімавалі, прыбраць павуціну і смецце, ачысціць ад вос і іншых насякомых, якія туды засяліліся). А тварыць — апрацаваць вулей знутры багном для дэзынфекцыі і прывабіць пчол пахам мёду, пахучых раслін...»

Назва раздзела «Пчала — Божая сляза»: лельчыцкія бортнікі гаворыць сама за сябе. Патомныя лельчыцкія пчальары распавялі пра ролю гэтай справы ў сваім жыцці, багаты вопыт і атрыманыя ў спадчыну традыцыі продкаў. У апошняй частцы выдання пад назвай «Пчала і на сябе, і на людзей, і на Бога працуе» падаюцца знаёмыя большасці звесткі пра народную медыцыну ды звычай і традыцыі, так ці інакш звязаныя з пчоламі. Сярод іх — Стрэчанне, або Грамніцы, абрад завівання наміткі, абрад сукання свечкі і г. д.

Пра змены ў культуры бортніцтва, якія, вядома, так ці інакш адбываюцца, сведчаць многія факты, згаданыя ў кнізе. Але адна з найцікавейшых згадак — апавед пра бортныя знаменны: пэўныя знакі, якія ставілі сякерай ці долатам на ўзроўні вачэй на кожным бортным дрэве. Яны абзначалі прыналежнасць борці або дрэва свайму гаспадару. Зная перадавалася ў спадчыну ад бацькі да старэйшага сына, астатнія сыны павінны былі да бацькоўскага знака дадаваць адну ці некалькі рысак альбо іншыя элементы.

У лельчыцкіх пчальароў такія знакі захаваліся збольшага на драўляных частках жэні (вяроўка, што выкарыстоўваецца для ўмацавання пчалыра на дрэве) — круку або сядушчы. Сучасныя ж бортнікі ставяць знакі на калодных вуллях у выглядзе касога крыжа, пазначаючы іх верхнюю частку. Трапляюцца вуллі, на якіх відаць грамавы знак і касы крыж над лятком. Між тым складальнікі выдання падкрэсліваюць, што, паводле звычайнага права, якое яшчэ дзейнічае ў Лельчыцах, нельга чапаць чужыя калоды нават у тым выпадку, калі гаспадар памёр, не перадаўшы іх нікому.

Варта звярнуць увагу на тое, што «Бортніцтва — сувязь часоў» — гэта менавіта кніга-альбом, асабліва месца ў якім займае мастацкая фатаграфія. Так, у выданні выкарыстаны здымкі Альфрэда Мікуса, Рэгіны Гамзовіч, Івана Восіпава, Мікалая Крывальцэвіча ды іншых фатографіаў, а таксама фота з архіваў выдавецтва, фондаў Інстытута гісторыі НАН Беларусі і іншых крыніц. Змястоўнае паўнаколернае выданне, якое дае магчымасць пазнаёміцца са старажытным промыслам беларусаў, выйшла на беларускай, рускай, англійскай і польскай мовах, прытым ключавая роля нададзена менавіта беларускай. Для тых, хто цікавіцца бортніцтвам, у канцы кнігі змешчаны спіс літаратуры, якую можна пачытаць па тэме.

Ідылічныя карціны Анатолія Зэкава

У анатацыі да кнігі вершаў і загадак Анатоля Зэкава «Варыла вячэру варона» («Мастацкая літаратура», Мінск, 2019) гаворыцца наступнае: «Героі кнігі — хлопчыкі і дзяўчынкі, а таксама «браты нашы меншыя» — жывуць, разважаюць, гуляюць, веселяцца і сваволяць, часам трапляюць у надзвычай складаныя сітуацыі, але заўсёды знаходзяць з іх выйсце». Сапраўды, Анатоль Зэкаў на працягу ледзь не ўсяго творчага шляху «даследуе» дзіцячую псіхалогію разам са сваімі юнымі героямі.

Пачынаецца зборнік з цалкам патрыятычнага, але даволі ненапружанага верша «Беларусь», напоўненага такімі традыцыйнымі прыёмамі, як параўнанне радзімы і матулі (Яна адна мяне прывеціць, // Як сына роднага матуля), своеасаблівае супрацьпастаўленне абароннасці і бяспекі (У халады яна сагрэе, // Ад ветру захіне плячыма // І прахалодаю павее, // Як дыхаць легам немагчыма), а таксама пэўны выгук,

няхай і ў выглядзе рытарычнага пытання (Таму жыў і ганаруся, // Бо як жа тым не захапляцца, // Што звеку сынам Беларусі // Я маю шчасце называцца). Гэткім настроем прасякнуты і наступныя вершы з крыху зацягнутымі назвамі «Мы — беларусы» і «Роднае слова». У гэтым рэчышчы вельмі нечаканы, звернуты не толькі да іншых, але і ўнутр сябе, верш «Што калі казаць?», фінал якога можна разглядаць і як дзіцячую загадку, і як дарослае філасофскае пытанне: калі мы просім прабачэння?

Але аўтар даволі рэдка звяртаецца да нечага абстрактнага. Ён пераносіць

сваіх герояў у пэўны час у пэўнае месца: у тэатр і на ток, на рэчку і ў пясочніцу, у спартзалу і на чыгунку. Недзе аўтар канстатуе факты («Лісты», «Залатая восень»), але ў большасці выступае як мастак, які стварае карціны, час ад часу ідылічныя, здольныя перанесці ў той ці іншы перыяд дзяцінства («Едзе ў вёску Воля», «Заваяе», «Дарогі»). Традыцыйна значная частка зборніка — ёмістыя вершы пра жывёльны свет.

Звяртаецца Анатоль Зэкаў і напрасткі да класікаў. Напрыклад, ён уступае ў дыялог з Агніяй Барто (Наша Таня гучна плача: // Намачыла паліто: // Даставала ў рэчцы мячык // З верша Агніі Барто) і Піменам Панчанкам (напрыклад, «Студзень — з казкамі снежных аблокаў, // Люты — шчодры на сіні мароз, // Сакавік — з сакатаннем і сокам // Непаўторных вясновых бяроз» у Панчанкі і «Студзень снежнымі вазамі // Снег навальвае ў сумёт; // Ну а люты маразамі // Запалохвае заўсёды» ў Зэкава). Вядома, часам можна правесці і іншыя паралелі.

Завяршаюць зборнік, адрасаваны дзецяма малодшага і сярэдняга школьнага ўзросту, мегаграмы і загадкі, хоць прага задаваць пытанні і «расштурхоўваць» уяўленне дзяцей праяўляецца і ў папярэдніх частках кнігі «Варыла вячэру варона». Многія з іх звязаны з тымі ці іншымі прадметамі быту, але большасць — з прыродным светам. Што любяць і дарослыя, і дзеці, і мядзведзь? У каго семак поўны жывот? Што за іголка стаіць на градзе, на якой клубок з нітка? Анатоль Зэкаў прапануе чытачу паразважаць пра адказы, знаходзячыся, між тым, на пэўнай дыстанцыі ад дзіцяці — у ролі дарослага, які ўсё ведае і можа толькі падказаць.

Надзея Грэкава: у палітыцы і па-за ёй

Навукова-папулярнае выданне «Надзея Грэкава. Міхаіл Малінін. Час помніць» пабачыла свет сёлета ў выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Аўтарам выступіла беларуская пісьменніца, кандыдэнт гістарычных навук Наталля Голубева.

Перадусім кніга прысвечана Надзеі Грэкавай, выдатнаму дзеячу палітычнай гісторыі СССР і БССР. Старшыня Вярхоўнага Савета БССР, яна стала адзінай жанчынай у Савецкім Саюзе, якая займала такую высокую пасаду, да таго ж у найскладанейшы для краіны перыяд — з 1938 да 1949 года. Другі герой кнігі — Міхаіл Малінін, палкаводзец, генерал арміі, Герой Савецкага Саюза. Лёс звязаў гэтых людзей у 1943 годзе падчас падрыхтоўкі аперацыі «Баграціён».

«Жанчына ў палітыцы, жанчына ў сістэме кіравання, жанчына ва ўладных структурах... Гэта тэма, якая на працягу доўгай гісторыі чалавецтва застаецца не проста актуальнай. Пра яе спрачаюцца, з мэтазгоднасцю актыўнага ўдзелу прадстаўніц слабага полу ў сацыяльных працэсах, кіраванні дзяржавай згаджаюцца і не згаджаюцца. Але жыццё не стаіць на месцы...» — такім чынам пачынае прадмову да сваёй кнігі Наталля Голубева і пазней дадае: гісторыі многіх жанчын — яркіх, таленавітых — вельмі паказальныя, а іх справы, смелыя ўчыны і неардынарныя рашэнні прымушаюць гаварыць пра іх, пісаць, вывучаць феномен жанчыны ва ўладзе. Менавіта такой жанчынай аўтару бачыцца постаць Надзеі Грэкавай, якая ў свой час займала высокі пост у партыйнай іерархіі рэспублікі. «Наўрад ці можна ўспомніць нешта падобнае ў Еўропе,

Амерыцы. Гісторыя не захавала сведчанняў, каб тут такія высокія пасады займалі жанчыны, хоць імёны некаторых з іх у пачатку стагоддзя — на слыху: нямецкі палітычны дзеяч Клара Цэткін, нямецкі тэарэтык марксісцкай філасофіі Роза Люксембург, амерыканскі гарамадскі дзеяч Элеанора Рузвельт <...> А жанчына — фактычна кіраўнік дзяржавы па Канстытуцыі — такога ў палітычнай гісторыі яшчэ не было», — лічыць Наталля Голубева.

Праца на адказных пасадах: у перыяд Вялікай Айчыннай вайны — пасада сакратара Казанскага гаркама партыі і выкананне даручэнняў партыі па забеспячэнні абароннай прадукцыяй фронту, намеснік Старшыні СНК БССР, міністр харчовай прамысловасці рэспублікі, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР некалькіх скліканняў... Наталля Голубева падрабязна распавяла пра доўгі жыццёвы шлях Надзеі Грэкавай, якая пра жыла 90 гадоў. Прытым шмат у чым пісьменніца абапіралася на асабістыя ўспаміны сваёй герані, што вельмі каштоўна для твораў такога кшталту.

У аснову св выдання, якое выйшла тыражом 800 экзэмпляраў, леглі дакументы 12 архіваў, у тым ліку арыгінальныя матэрыялы з асабістага фонду Іосіфа Сталіна і дакументы «Асаблівага сектара», якія захоўваюцца пад графам найвышэйшай ступені сакрэтнасці. Некаторыя звесткі былі расакрэчаны літаральна перад 75-годдзем Вялікай Перамогі, таму справядліва будзе зазначыць, што ў кнізе зроблена спроба пераасэнсаваць адзін з найбольш драматычных перыядаў савецкай гісторыі: 1930-я — пачатак 1950-х гадоў.

Мікола МЯТЛІЦКІ

***

Скрыпка ў юных руках у Сымона-музыкі.
Струн шчымотных яе чую вечныя зыкі.

Тут, на плошчы,
дзе мудры пясняр прыпыніўся,
Бессмяротнаю музыкай зноўку я ўпіўся.

Пад бярозамі рослымі моўчкі праходжу
І Сымонаву постаць вачамі знаходжу,

І на твар песняра з-пад бяроз пазіраю:
Строга слухае ён, што Сымонка іграе.

Быццам хоча спытаць:
граеш, хлопча, ці тое?
Бачыш, сонца ўзышло над зямлёй
залатое.

Іншы люд, іншы час — і другія напевы,
Як і іншага ветру уздыхі-напевы.

Трэба струнам разгон даць, юнак,
небывалы,
Каб гучала айчынная музыка шквалам,

Сэрцы тых, хто адрокся ад мовы,
паліла
Нескаронага духу магутнаю сілай,

Каб у кожнай душы Беларусь красавала
І прыгодна і годна з былін паўставала,

Засяляла сучаснасці новай прасторы,
Каб не стаў наш народ
на бяспам'яцтва хворы.

Ты, Сымонка, зайграй, а я сэрцам пачую,
Падкажу табе, граць трэба песню якую.

Іх стварыў мноства я ў дні
сірочай нядолі,
Што пад неба Айчыны не вернецца болей,

Іх балесна спяваў на пажарышчы хаты,
Перажыўшы душой лёсу
скрушныя страты, —

На вайне той пакінуўшы жонку і сына.
Ды краіна і я — падняліся з руінаў.

І сягоння, Сымон, мы з табою абое
Усё павінны зрабіць тут, каб слова жывое

Самай спеўнаю музыкай свету гучала.
Калі ўдвух не асілім — пасобиць Купала,

Страсяне над зямлёй гэтак неба
прасторы,
Што агністай расою асыплюцца зоры.

...Я глядзеў на рухавыя пальцы Сымона,
Сёння гралі яны так парывуна-натхнёна,

Што праходзяць ўсе прыпыніліся — чулі
Гукі музыкі той ў плошчы ранішнім гуле,

І яна узнімала іх душы на крылы,
І сваю Беларусь ў сэрцы кожным
тварыла.

***

Настаўнікі мае школьныя —
Вайною душы пасечаныя —
У дні светлыя, вольныя
Вучылі ўсяму чалавечаму.

На ўроках нат не абмовіліся,
Як у крывавым пекле
З помстай кіпучай змовіліся,
Ворага трапна секлі.

Гісторык Васіль Адамавіч
У партызанскім атрадзе
Фаішыцкімі крочыў слядамі,
Засады з байцамі ладзіў.

Матэматык Міхаіл Паўлавіч,
Каго ў нябёсах насіла,
Цыстэрны варожыя спальваў
Бомбакіданнем з «Гла».

Завуч Уладзімір Фёдаравіч*,
Камандзір франтавой разведкі,
Не раз языкатага ворага
Прыводзіў жыўцом у сведкі.

Настаўнікі мае школьныя
Прадметы свае выкладалі,
На нас, гарэзных свавольнікаў,
Прыхмурана паглядалі.

Дазналіся мы ад іншых,
Дзе, як ваявалі яны
І ворага білі, нішчылі
Няшчадна ў гадзіну вайны.

Патрабавальнымі, строгімі
На ўроках заўсёды былі...

* Васіль Адамавіч Зелянкоўскі, Міхаіл Паўлавіч Рудчанка, Уладзімір Фёдаравіч Піляк.

***

Я іду да цябе, калі падае снег...
Кулакі я сціскаю ў халодных кішэнях.
Шэптам выдыхну словы —
хай падхопіць іх рэха,
каб пачула ты голас мой
у свой дзень нараджэння.

Апынуцца не здолею я ў пакоях тваіх.
І кулак мой наўрад ці далонню
прачнецца.

Але ведаю я, што адно на дваіх
б'ецца ў кожным з нас дзіўнае,
закаханае сэрца.

***

Я ўбачыў у небе знак мора
і адчуў урачыстасць душы.
У кішэні схававу сваё гора,
ноткі суму вакол прыглушыў.

Варта быць маладым і бадзёрым,
ведаць больш, чым мясцовую гаць.
Каб, у небе пабачыўшы мора,
новай хваляй у ім пабываць.

***

Я не трапіў на гэтае свята.
Затрымаўся, спазніўся, на жаль.
Цела горкая грэе гарбата,
але ў холадзе, цемры душа.

Уяўлю ў глыбіні сваёй свечку,
няхай зоркай іскрыцца сляза.

Сумленна сваімі дарогамі
За імі і мы пайшлі.

Бурка

Над Нараччу на дачы Куляшова
Бурка, з Каўказа далёкага госця,
Забыта вісіць ды хмурыцца сурова:
Паэта не бачна штосьці!

На цвік навесіў і недзе падаўся,
Зусім пра яе пазабывў.
Хаця б на раніцы прывітаўся,
Дзверы ў пакой адчыніў.

На плечы, варсістую,
хоць бы накінуў,
Усцешыў навагай спаўна,
І позіркам гордым, каўказскім,
арліным
На Нарач паглянуў з акна.

...Бурку на ворсе шорсткім
паглядзіў,
Ды толькі прызнацца не змог:
Паэт ёй, госці каўказскай, не здрадзіў,
Бо родны пакінуў парог.

Падаўся туды, дзе барвяныя зоры —
Вунь ранішні след на вадзе.
З вечнасцю ён ужо год каторы
Свае дыялогі вядзе.

І засталася пакрыўджанай бурка
Паэта ў пакоі чакаць.
Прасіла і соннага раскатурхаць,
Каб зноўку яго рука,

Як колісь на сцэне, з усёй цеплынёю
Кранула,
Знайшоў каб хоць колькі хвілін,
І разам бы прыгадалі ўсё тое,
Што зычылі горыцы —
Расул і Кайсын.

Арольда Конці. 1976

Гэта Арольда Конці,
Да вас прамаўляю з журбою.
Я — на нябачным фронце,
Мой стол — маё поле бою.

Я словам змагаўся з хунтай,
Не адсядзеўся ціха,
Калі лёс адважваў фунтамі
Маёй Аргенціне ліха.

Кляйміў я Айчыны ворагаў
Гнеўным словам заўсёды
І расплаціўся дорага
За кожны глыток свабоды.

Я жыў на ўскраі балота
У ціхай вясковай хаціне,
Мяне жыўцом з самалёта
Зубам кракадзіла скінулі.

Нельга двойчы ўвайсці ў адну рэчку.
А пра неба ж ніхто не казаў...

***

Усё, што бачу, — пустэча.
Усё, што чую, — хлусня.
І жыццё недарэчы...
Дык і смерць — не гульня.

Разбураюцца думкі.
У цемры б'ецца душа.
На паперах малюнкі
бы імкненню мяжа.

Гэта Арольда Конці,
Да вас прамаўляю з журбою,
Павек на нябачным фронце,
Мой стол — маё поле бою.

***

«Як у Бога за пазухай!» —
Кажуць так пра ішчаслівых.
Толькі ў Бога за пазухай
А ці быў я калі?
Мабыць, быў, бо не раз
У днях пагрозна-жахлівых,
Сцісшы ў сэрцы адчай,
Ўваскрасаў на зямлі.

Толькі вера адна
Боль змагчы дапаможа
І падорыць душы
Сіл гаючых уздым.
Верце ў скрусе Яму! —
У запаўсе Божай
Тут, на грэшнай зямлі,
Месца хоціць усім.

***

Будуць падаць снягі на зямлю —
Не твае!
Будуць ветры шумець над зямлёй —
Не твае!
Будуць ліўні шаптацца з зямлёй —
Не твае!
Будзе сонца ўставаць над зямлёй —
Не твае!
Будуць птушкі спяваць на зямлі —
Не твае!
Будуць дрэвы стаяць над зямлёй —
Не твае!
Будуць сцезжкі ляжаць на зямлі —
Не твае!
Будзе жыта расці на зямлі —
Не твае!..
Толькі будуць ісці праз стагоддзі на ёй
Дзеці, ўнукі і праўнукі,
Сотні пра... пра... —
Ўсе твае!

***

Вось і горад уступае ў раціцу —
Гудка ўздрыгнуў коламі імклівымі,
Шчэ ў агуслым, паішарэлым мораку
Заблішчэў акон жаўцяным

россытам,
Сілуэты гмахаў начапураных
На палосцы неба праявіліся,
Кволя зара ружовашчокая
Да бетону сцен халодных горнецца,
І міргаюць ліхтары вачастыя,
Уздоўж вуліц стройна
маршыруючы.

Я з балкона з горадам вітаюся, —
Як і я, ён размінае мускулы, —
Чую сэрца стук яго каменнага,
Бачу твар яго бетонна-стоены —
Прасвятлеў, вачамі вокан лыпае,
Свежаком залётным выціраецца.

Андрэй МОЦІН

***

Калі падае снег, мы ў меншасці.
Мы — у меншасці.
Новы год набліжаецца;
і ўжо скоры Каляды.
Усе вініваюць адно аднаго са святамі.
А мне так далёка яшчэ ісці, да цябе ісці.

Непрыкметна сляза стане ціхай
звычайкай, стане звычайкай.
Кожны крок да цябе нібы час даравання...
Ты адна шкадавала мяне,
калі гінуў я знічкай.
І такім прыгожым будзе наша
спатканне. Будзе спатканне.

І, здаецца, так дрэнна,
што, крычы не крычы,
усё будзе дарэмна,
голас знікне ў начы.

Але ёсць яшчэ сілы
і падтрымка сяброў.
Вера іх узмацніла
сумны мой дзяслоў.

Хай у сэрцы завеі
і сціскае астрог —
гляджу ў неба з надзеяй:
мабыць, там жыве бог.

Алена БРЫЦКАЯ

«...Ведаеш, увесь гэты час, пакуль я корпаўся ў сваім небагатым на знешнія падзеі мінулым, заўсёды памятаў пра цябе. З сумам успамінаў тыя нашыя сустрэчы, перачытваў твае лісты. Нават спрабаваў адказаць. Толькі потым усё рываў на дробныя шматкі і выкідаў у сметніцу. Добра, што адрас твой пакінуў. Адзінае, вельмі старанна схаваў яго ад самога сябе. І калі раптам вырашыў усё ж такі напісаць, шукаў яго тры дні. Увесь дом ператрос. Ты здзівілася? Усё правільна. Я і сам доўгі час здзіўляўся сваім пачуццям і ўчынкам. Але толькі цяпер і шмат у чым дзякуючы тваім лістам зразумеў, што са мной адбываецца.

...Прыкладна год таму я адчуў (тады толькі адчуў), што маё стаўленне да цябе пачало змяняцца. Доўга думаў пра гэта, але не мог знайсці прычыну такіх змен. Мяне апаноўвалі надзвычай супярэчлівыя эмоцыі: ад ціхай любові і захаплення да дзікага безвыходнага суму. І чым мацнейшыя былі гэтыя пачуцці, тым больш балюча мне. Таму я і аддаліўся. Ды не, я збег! Бо зразумеў: калі не зраблю гэта, то звар'яцею.

...Мілы, дарагі мой чалавечак! Як жа растлумачыць гэта ўсё? Ты неяк пыталася, што такога ў табе мужчыны знаходзяць. Не бяруся адказаць за ўсіх, але магу падзяліцца сваім меркаваннем. Ты — незвычайная. Я пакахаў цябе адразу. Не мог не пакахаць. У табе цесна пераплецены знешняя прыгажосць, шырыня душы, унутраная чысціня, сіла духу, пачуццё ўласнай годнасці, клопат і ўвага да людзей і імкненне зразумець іх. У табе столькі мацярынства, пяшчоты і цяпла! Нядзіўна, што твой сын дасягае такіх поспехаў. Да сустрэчы з табой я ведаў толькі адну жанчыну з падобнымі якасцямі — настаўніцу, якая адкрыла мне свет літаратуры.

Такіх, як ты, больш нідзе не сустракаў. Усялякія былі. Каму кватэра патрэбна, каму ўвогуле чорт ведае што... Ніводная не мела і дзясятай долі таго, што я так шаную ў табе. Напэўна, таму застаюся да гэтага часу халасцяком. А сутнасць маёй праблемы ў тым, што я кахаю цябе, але не магу, не хачу быць тваім мужам. Не

Крывое люстэрка кахання

Апавяданне

варты! Ты мела рацыю. Толькі тады я не разумеў, як такое магчыма — кахаць чалавека і не жадаць, каб ён заўсёды быў побач. Для мяне гэта было занадта складана. Мне здавалася, што на самай справе дакладна штосьці адно: альбо я не кахаю цябе, альбо я ідыёт. Кахаць чалавека і бегчы ад яго — ёсць ад чаго звар'яцець. Выратавала практыка дзэн. Не сярдуў, не вінаваць сябе і не наракай на жыццё. Зразумеў: я маю права вырашаць, каго кахаць і з кім жыць. Менш за ўсё я хацеў зрабіць табе балюча, пакрыўдзіць цябе. Але і з табой, моцнай жанчынай, быць не магу. Бо не роўны! Тады каханне ператворыцца для мяне ў пакарэнне, у катаванне. І я пачну цябе ненавідзець. А я не жадаю гэтага. Я кахаю цябе і хачу застацца хача б сябрам.

Мне вельмі не хапае тваіх лістоў, тваёй пяшчоты, тваёй увагі. Хоць пасля таго, што напісаў, наўрад ці маю права цябе аб чым-небудзь прасіць. Такое каханне часцяком стамляе і нават шкодзіць таму, да каго яно звернута. Замінае ў пошукх звычайнай чалавечай любові, звычайнага чалавечага шчасця. Калі ты выявіла або выявіш у сабе гэта, можаш канчаткова разарваць са мной адносіны. Я зразумею. У любым выпадку ты зрабіла для мяне шмат добрага. Дзякуючы табе я адкрыў у сабе шмат новых пачуццяў, цэлы свет кахання і радасці. Сустрэкаючыся з табой, атрымліваючы ад цябе лісты, быў па-сапраўднаму шчаслівы. І нават проста ўспамінаючы пра гэта, я ўдзячны лёсу за тое, што ён падараваў мне сустрэчу з табой. Што рабіць, вырашай сама. Пагаджуся з любым тваім рашэннем: па-добраму зайздросчу тваёй унутранай сіле.

Прабач, што мы не разам. Вадзім».

***

Мінула каля дзевяці гадоў з таго дня, як Людміла атрымала апошні ліст ад чалавека, забыць якога так і не змагла.

Яны пазнаёміліся на абласным злёце маладых паэтаў. Вадзім спяваў пад гітару свае песні, меладычныя і глыбокія. О Божа, як ён спяваў! Не адна Людміла, затаіўшы дыханне, слухала яго голас — у захапленні былі ўсе. Гэтыя песні і сталі штуршком да закаханасці.

Вадзім зусім не выглядаў пісаным прыгажунам, гэтакім Амурам-спакуснікам. У ім жыла звычайная мужчынская прыгажосць — не кідкай, стрымана-строгай, але,

тым не менш, прыцягальнай. Людміле было сорамна за няўцямае бязладдзе ў душы, аднак яна нічога не магла з сабой зрабіць. Вадзім прыкмеціў яе позірк, вельмі ўважліва слухаў яе выступленне, а калі ўсе апладзіравалі, красамоўным жэстам і авацыямі паказаў, што і яму вельмі спадабалася.

Падчас перапынку ён першы падышоў да яе. Пазнаёміліся — і з той хвіліны ўсе тры дні злёту былі разам. Навакольныя чамусьці вырашылі, што Вадзім і Людміла — даўнія сябры. Дзякуючы такой рэакцыі паэтычнай браці жанчына хутка перастала саромецца сваіх пачуццяў, але трымалася годна. Вадзім паводзіў сябе як сапраўдны джэнтльмен: ветліва і прадбачліва, прыязна і тактоўна. Яны нідзе не хаваліся ад чужых вачэй, і ніякія злыя языкі не маглі папракнуць Людмілу ў тым, што яна, замужняя жанчына, вырашыла закруціць лёгкі раман. Нават уначы, калі распальваюцца цялесныя страсці і падраднічку скрыпяць дзверы, упускаючы чаканых або нечаканых гасцей, іх бачылі толькі ў холе, дзе яны сядзелі і вялі ціхія, спакойныя размовы. А пагаварыць ім было пра што. І не толькі распавесці пра сябе, але і памарыць.

Магчыма, камусьці гэта падаецца дзіўным, аднак у тыя далёкія дні ім хапала духоўнай блізкасці, звычайных, амаль цнатлівых, абдымкаў, супакойных поціскаў рук...

І толькі на чыгуначным вакзале падчас расстання Людміле раптам захацелася кінуцца Вадзіму на шыю. Але яна не зрабіла гэтага — здолела ўтрымаць застыглы ў горле здрадлівы камяк. Вадзім заўважыў яе стан, ды і сам, відаць, адчуваў штосьці падобнае. І не трэба было ніякіх слоў — іх вочы маўкліва крычалі пра тое, што ў каханні, якое толькі-толькі нарадзілася, няма будучыні. Але яны гэтаму яшчэ не верылі. А мо не хацелі верыць? Таму развіталіся будзённа, па-сяброўску.

А потым пайшлі лісты. Яго — доўгія і рамантычныя, поўныя захаплення і адначасова філасофскія, з развагамі пра творчасць і зменлівасць лёсу. Яе — больш рэалістычныя і жыццёвыя, з ноткамі іроніі ды прыхаванай крыўды за яго нерашучасць. Людміла разумела, што так прыгожа яе ніхто яшчэ ніколі не кахаў і, напэўна, не пакахае. Яна разумела, што Вадзім наўрад ці калі стане паміж ёю і мужам, да якога яна даўно страціла ўсе пачуцці і захоўвала сям'ю толькі дзеля сына.

Тадора ШПІЛЬКА

— Знайдзі яшчэ такую ідыётку! Вытурыць мужыка, які ні ў чым табе не дапамагае, — тут бы ясна, але такога, які ўсё для цябе робіць, пылінкі падабраць не дае!.. Скажаць каму — не павераць! — незлашліва ўшчувалі Майку сяброўкі падчас дзівочніка з нагоды атрымання ёю штампа ў пашпарце. Не аб заключэнні шлюбу, а аб яго скасаванні. Яна ж выглядала ўпэўненай, вясёлай, шмат жартавала.

Год таму яны са Стасікам адпачывалі ў Непале. Бясконцыя экскурсіі, вузкія заблытаныя вулачкі, безліч рэстаранчыкаў у глыбокіх склепах, куды часам заходзіш без спадзявання ізноў пабачыць сонца, праніклівыя позіркі тубыльцаў, якія, падаецца, глядзяць унутр цябе, імгненна

счываючы мінулае і будучыню, скануючы падсвядомасць, думкі, мары, памкненні... Калі стомленыя і перапоўненыя ўражаннямі пад вечар вярталіся ў атэль, не было сіл нават пагартаць у смартфон з зробленага здымкі — «адключаліся», як толькі галава краналася падушкі.

І вось казка скончылася. Зранку групу турыстаў адвезлі ў аэрапорт за паўгадзіны да пасадкі. Але з-за нейкага збою ў сістэме рэгістрацыі час іх адлёту адкладваўся. Вярнуцца ў горад не выпадала: усе мусілі заставацца на месцы. Што было рабіць, як не каштаваць мясцовыя напоі ды ў які раз па коле абыходзіць сувенірныя лаўкі, якіх тут была процьма. Інтэрэсы сямейнай пары размежаваліся. Майка пакутліва згадвала шматлікіх сваякоў: каму з іх яшчэ не набыты падарунак, а Стасік займаўся дэгустацыяй «тумбы», «чангу» ды іншай атруты, як вызначыла Майка.

Рознакаляровыя пацёркі, бліскучыя каралі, цацкі, кубкі — усё, без чаго можна абыходзіцца, вабіла, гіпнатызавала, прасілася ў рукі. Хрыплаваты голас мужа ля самага вуха вярнуў да рэальнасці: пасадку ўжо аб'явілі, трэба спяшацца! Яго рука

безапеляцыйна сціснула яе запясе і пацягнула да выхаду. І раптам на самай непрыкметнай вітрыне яны адначасова ўбачылі быццам сапраўдную, з плоці і крыві, пад дагледжанай, аksamітнай скурай... кісьць жаночай рукі! З востранькімі доўгімі пазногцікамі пад пунсовым лакам. Пальцы былі злёгка сагнутыя, прыадкрываючы далонь з перапляценнем шматлікіх ліній. «О! Я купляю гэта!» — прагрымеў на ўсю краму Стасік, адпусціўшы Майку, і пасунуўся да прылаўка, адначасова выцягваючы з паса гаманец.

Пераступілі парог кватэры толькі назаўтра, стомленыя некалькімі пералётамі з перасадкамі ды бяссоннай ноччу. Роднае жытло сустрэла нязвычайнай цішыняй. Дзеці пакінулі запіску, што яны паехалі на дачу ратавацца ад спёкі, ды... гару нямагата посуду. «Трохі адпачну, прыму душ дый памью», — паспела падумаць Майка, знясілена ўпаўшы ў фатэль, як ізноў прагрымеў бас: «Чаго расселася? Посуд ідзі мый!» Далей усё адбывалася як у камедыі. З сумкі выскачыў падарунак, які Стасік сабе купіў — тая прыгожая рука з нафарбаванымі пазногцікамі. Быццам завадная, далонь падляцела да Стасіка ды гучна пляснула

Час ад часу ў іх здараліся кароткія сустрэчы на нейтральнай тэрыторыі. Вадзім прыязджаў, але так і не змог пераступіць мяжу яе замужжа і сваёй халасцяцкай волі. Мужчынскага ўчынку, хай нават грэшнага, у яго не атрымлівалася. Адноўчы Людміла не адказала на яго чарговы ліст, і ён змоўк.

Недзе праз год яна нагадала пра сябе віншавальнай паштоўкай. Ён адказаў не адразу. Гэты ліст і быў апошні — развітальны.

***

Невялікая актавая зала Дома культуры, дзе сабраліся паэты і кампазітары з усёй вобласці, была ўтульнай і поўнай творчага натхнення. Людміла да гэтага доўга нікуды не выбіралася, але раптам кінула ўсё і прыехала на музычна-паэтычную сустрэчу ў родны горад Вадзіма. Па дарозе яна даведалася, што ён не так даўно ажаніўся, але ўсё роўна спадзявалася ўбачыць таго, чые лісты захоўвала, чые вершы перачытвала, калі было балюча і хацелася плакаць.

Ён прыехаў перад самым пачаткам канцэрта — усё такі ж сабраны і сур'ёзны. Людміла не ўтрымалася і зайшла за кулісы. Вадзім стаяў спінай да яе — расчахляў гітару.

— Добры дзень, Вадзім!..

Ён уздрыгнуў і рэзка павярнуўся. Іх вочы сустрэліся: яе цікаўнасць сутыкнулася з яго разгубленасцю. Ён не чакаў гэтай сустрэчы.

— Не пазнаеш?

— Не. Чаму ж? Пазнаў... — ён неяк вымучана ўсміхнуўся.

— Добра. Табе трэба рыхтавацца да наступлення. Пагаворым потым, калі заохаш.

Людміла вярнулася на сваё месца. У душы крыўда не пасялілася. Так і павінна было здарыцца, ён не змяніўся. Змяніліся толькі акалічнасці: цяпер ён жанаты, а яна разведзеная. І правакаваць чужога мужа на здраду не збіраецца.

Пасля заканчэння імпрэзы Вадзім перастрэў Людмілу на вуліцы.

— Як ты?

— У адрозненне ад цябе, вольная. І даўно.

— Я ажаніўся ў мінулым годзе. Жонка цяжарная.

— Ну што ж, будзь шчаслівы. Рада была цябе бачыць.

— Я таксама. І ведаеш, я... чакаў цябе...

— Позна, Вадзім. Бывай!

Пунсовыя пазногцікі

Апавяданне

па пульхнай шчаце, потым, як нядбайнага шкаляра, узяла за вуха ды пацягнула на кухню. Стасік, пэўна, вырашыў, што гэта вынік празмерных дэгустацый, а насамрэч лупцуе яго Майка, спрабаваў на яе сварыцца, ды далонь, віртуозна ўхіляючыся ад махаў яго рук, раз за разам пляскала яго то па шчаце, то па губах. І так пакуль не перамыў увесь посуд.

Спачатку Майка жыла з адчуваннем цуду: Стасіка як падмянілі. Усю працу па доме ён рабіў сам, з ёю перамаўляўся стрымана і далікатна. Рука з пунсовымі пазногцікамі перыядычна выходзіла яго. Стась не ведаў, як ад яе пазбавіцца: спаліць, парэзаць, выкінуць, але яна быццам прадчувала яго намеры і хавалася, з'яўляючыся толькі ў самыя патрэбныя моманты.

Праз паўгода Майка падала дакументы на развод: надакучыла. Абрывіла дапамога пад прымусам, а не ад душы. Стась з'ехаў з кватэры, нават не паграбуючы падзелу маёмасці ці кампенсацыі, у невядзюма кірунку. У спадзяванні, што рука тая ніколі яго не знойдзе. Марна спадзяваўся... Колькі потым Майка ні рабіла прыборак ды ператрусаў, нідзе яе не адшукала.

Ашхабад. Пандэмічная пагроза кнізе

Пандэмія і Ашхабад кніжны — нагода для разважанняў: трэба шукаць новыя фарматы, развіваць новыя магчымасці з віртуальнымі тэхналогіямі. Навука, асветніцтва, міжнародныя стасункі і справа выдання і прапаганды папяровай кнігі не павінны цягнуцца, губляцца ў гэтых складаных умовах.

Многія беларускія пісьменнікі і кнігавыдаўцы, паліграфісты, кнігагандляры ў розныя гады былі ўдзельнікамі, гасцямі кніжнага свята ў Туркменістане, дзе выстаўка-кірмаш «Кніга — шлях да супрацоўніцтва і прагрэсу» праходзіла пачынаючы з 2006 года. Кожную восень! Ці то ў верасні, напрыканцы, ці то ў кастрычніку, часам — у лістападзе... Арганізатары гэтага ўнікальнага для Цэнтральнай Азіі асветніцкага праекта — Туркменская дзяржаўная выдавецкая служба і Гандлёва-прамысловая палата Туркменістана.

Сёлета Рэспубліка Туркменістан прыняла рашэнне не праводзіць Міжнародную кніжную выстаўку-кірмаш «Кніга — шлях да супрацоўніцтва і прагрэсу». Напісалі мне літаральна толькі што пра гэта туркменскія пісьменнікі... Рашэнне зразумелае. Пандэмія, эпідэміялагічная сітуацыя ў свеце прымушаюць найперш кіравацца пытаннямі бяспекі, клопатам пра здароўе грамадзян і Туркменістана, і гасцей з іншых краін, якія маглі б прыехаць на выстаўку...

Шкада, што ўсё так складваецца вакол нашых стасункаў. У 2009 годзе Рэспубліка Беларусь была краінай — ганаровым гасцем IV Міжнароднай кніжнай выстаўкі «Кніга — шлях да супрацоўніцтва і прагрэсу», якая праходзіла ў Ашхабадскім выставачным цэнтры *Sergi Koshgi*. Мы прывезлі ў сталіцу Туркменістана як мінімум 1000, а мо нават і болей кніг. Дэлегацыю ўзначальваў намеснік міністра інфармацыі Ігар Лапцёнак. У склад беларускай групы ўваходзілі намеснік дырэктара выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» Маргарыта Насценка, намеснік дырэктара рэдакцыяна-выдавецкай установы «Літаратура і мастацтва» — галоўны рэдактар часопіса «Нёман» Алесь Бадак, галоўны рэдактар часопіса «Бярозка» Алена Масла, прыватны кнігавыдавец і кнігагандляр Дзмітрый Макараў, дырэктар Мінскай фабрыкі каляровага друку Аляксандр Аксёнка, супрацоўнікі Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Быў з намі і мастацкі эстрадны калектыў пад кіраўніцтвам таленавітага Вячаслава Статкевіча.

Тры дні ў Ашхабадзе прынеслі сапраўдную асалоду. Мне асабіста запалі ў душу сустрэчы з пісьменнікамі. Тады я паспеў убачыць на круглым сталі, прысвечаным

Фота з сайта oilgastrade.org

праблемам кнігавыдання для дзіцячай аўдыторыі, народнага пісьменніка Туркменістана Каюма Тангрыкуліева (у перакладзе на беларускую мову выйшлі дзве яго кнігі), які неўзабаве пайшоў з жыцця. Сустрэўся з Агагельды Аланазаравым, Касымам Нурбадавым, якіх добра ведаў з сярэдзіны 1980-х гадоў. Коротка перагаварыў з Пірнепесам Авезліевым, якога таксама ведаў па сваіх ранейшых сустрэчах у рэдакцыі туркменскага часопіса «Піонер». Дарэчы, Пірнепес — аўтар вершаў пра Хатынь, піянерскі лагер «Зубраня», іншыя адрасы Беларусі, куды ён прязджаў у час існавання Савецкага Саюза. Сустрэўся з туркменскім празаікам Тыркішам Джумагельдыевым, пагаварыў па тэлефоне з пісьменнікам-франтавіком Сеітніязам Атаевым.

Вельмі цікавай атрымалася паездка на падземнае возера Бахардэн, якую для нас арганізаваў дзіцячы паэт, перакладчык Касым Нурбадаў. У свой час ён ліставаўся з беларускім паэтам-франтавіком Іванам Муравейкам. Перакладаў яго вершы.

Можна шмат згадаць цікавых эпізодаў з той, 2009 года, выстаўкі, у аснове якіх — вялікая ўвага да папяровай кнігі. Ад беларускага стэнда наведвальнікі не адыходзілі. Па выніках выстаўкі ўсе выданні, што прывезлі ў Ашхабад, мы падарылі Туркменістану. Здаецца, Нацыянальнай бібліятэцы Туркменістана ці Туркменскай выдавецкай службе...

І ў іншыя гады беларускія кнігавыдаўцы наведваліся ў Ашхабад...

Шкада, што зараз у арганізацыі і кніжнай выстаўкі ў сталіцы Туркменістана, і ў дачыненні да іншых адрасоў

кніжнай выставачнай дзейнасці не выкарыстоўваецца анлайн-трансляцыя ці іншыя магчымасці камунікацыйных зносін віртуальнага, электроннага характару.

Вось, напрыклад, якой магла б быць праграма працы ў беларускай частцы з разлікам на глядачоў, слухачоў і патэнцыйных удзельнікаў з туркменскага боку. Некаторы час назад у Выдавецкім доме «Звязда» на беларускай і рускай мове пабачыла свет мая кніга «Літаратурнае пабрацімства: Беларусь — Туркменістан». Пра яе згадалася ў публікацыях такіх аўтарытэтных туркменскіх выданняў, як «Эдэбіят ве сунгат» («Літаратура і мастацтва»), «Дунья эдэбіяты» («Сусветная літаратура»), раздзелы з кнігі надрукаваны ў перакладзе на туркменскую мову ў літаратурна-мастацкім часопісе «Гарагум» («Каракумы»). Між іншым, у мінскім выдавецтве «Адукацыя і выхаванне» рыхтуецца новае выданне кнігі, прысвечанай беларуска-туркменскім літаратурным сувязям. Упэўнены, што круглы стол на тэму беларуска-туркменскіх літаратурных сувязей у звязку з гэтым выданнем паспрыяў бы з'яўленню новых фактаў літаратурнай дружбы. А ў туркменскай студыі нашай віртуальнай сустрэчы, несумненна, аказаліся б празаік і перакладчык Максат Бяшымаў, празаік Бягуль Анабаева, згаданыя Агагельды Аланазараў, Касым Нурбадаў, а яшчэ — Герой Туркменістана паэтэса Газель Шагуліева, пісьменнік Мерэтгыльч Ягмурадаў, якія нядаўна наведваліся ў Беларусь і якім было б што распавесці.

Некалькі гадоў назад у Мінску выйшаў грунтоўны том паэзіі туркменскага класіка Махтумкулі ў перакладах Казіміра Камейшы, Міколы Мятліцкага, Віктара Шніпа і іншых беларускіх паэтаў. Чаму б не арганізаваць анлайн-трансляцыю чытання беларускімі перакладчыкамі вершаў Вялікага Фрагі? Такі анлайн-фармац, канешне ж, выклікаў бы цікавасць і да беларускай мовы і быў бы прызна сустрэты ўсімі, хто нераўнадушны да творчасці Махтумкулі.

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі сярод іншых кніг на розных мовах свету, а таксама кніг пісьменнікаў іншых краін на мовах народаў свету ёсць нямала выданняў туркменскіх паэтаў і празаікаў. Іх дакладна трэба было б паказаць праз адмысловую выстаўку ў электронным фармаце. Адным словам, прядумак, вартых увагі творчых, асветніцкіх ініцыятыў, скіраваных на прапаганду кнігі ў дачыненні да сувязей паміж нашымі краінамі — Беларуссю і Туркменістанам, можа быць даволі шмат. І віртуальная выстаўка магла б стаць грунтоўным адказам пандэміі, да памагла б не згаснуць агенчыку дружбы паміж пісьменнікамі і кнігавыдаўцамі Беларусі і Туркменістана.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Хто пазбавіў мяне ад трывогі...

Хасіят Рустамава — адна з маладых, але папулярных паэтэс Узбекістана. У яе ўверхах няма паказнага аптымізму, затое ёсць сапраўдныя перажыванні і пачуцці закаханай душы, шчасце і гора сэрца, для якога жыццё — значыць любіць. У 2004 годзе ўзнагароджана медалём «Шухрат», аўтар трох кніг.

Фота з сайта angliya.com

Хасіят РУСТАМАВА

***

Змяя не можа заліць атрутай...
Ірфон Белур

Зрушыць Сусвет не здолее вецер,
І бура мора ўбок не спіхне,
Жыццё! — хоць мацнейшае ты ў свеце,
Ды толькі не проста забіць мяне...

Маланка не зрыне нябёсы долу,
Восень не зваліць камлёў і галін.
Нібы на пласе, ляжыць мой голаў —
З процьмай смерцыяў адзін на адзін.

Жыццё, ты не маеш нядобрай мэты,
Ды часам і ты можаеш злосным быць.
Але ж не імкніся ўтапіць мяне ты —
Не зможаш рыбу ў вадзе ўтапіць.

Жыццё

Вецер танцуе па-над галавою,
Бруі дажджу ў танцы ён закруціў.
Нібы дапытвае — голасна вые,
Дождж у адказ свой спявае матыў.

Коцяцца кропель халодных слёзы,
Твар бы змярцвелы ад восеньскіх сцюж.
Вецер свае прамаўляе пагрозы...
Як не збаяцца глыбокіх калюж?

Жыццё — гэта плакаць ціхутка ў падушку,
Расчараваўшыся ў шэрасці дзён?
Веру, што голас душы маёй слушны —
Будзе пачуты нябёсамі ён.

***

Дзе быў ты тады, як цярпела я страты?
Напэўна, ты спаў без мяне моцным сном?
Чаму ты раней не з'явіўся ля хаты,
Не грукнуў у дзверы ні ноччу, ні днём?

Жыццёвы мой шлях у нябыт хутка сьдзе,
Вісіць ля парога ўжо світка мая.
Праводзіць мяне, любі мой,
ці ты прыйдзеш?

Надзея жыве шчэ, пакуль жыву я...

***

Ішла па жыцці і шляхі я мяняла,
Ды знешнасць з душой сумясціць
не змагла.

Удача мяне вельмі рэдка вітала.
Народжанай я не ў кашулі была.

Ішла па жыцці праз гушчар і праз пусткі...
Ці чуў хто мой стогн і мой стомлены ўздых?

Таму, можа, у верхіях маіх мала густу,
Напэўна, таму думкі спрэчныя ў іх.

У дзень майго нараджэння

Чуецца сэрца жывого біццё —
Пульсуе кроў — жыццё дае загад.
Шкада, але гэта маё жыццё
Згубіла кветак ужо зашмат.

Ці гэта не мука, не дзеянне злое? —
Кветкі, напэўна, трываюць ледзь.
Памру — і цела маё нежывое
Вырача мноства кветак на смерць!..

Вязень

Ён дыхае сёння з палёгкай на волі,
Турма, кайданы — засталіся ва ўчора.
Рахункі аплачаны цяжкай нядоляй —
Спазнаў ён крывавыя здэкі і гора.
Здаецца, усё добра: жывы, не галодны,
І свет яго кліча яскравы, вірлівы,
І ёсць у ім сонца, і неба, і воды...
Ён толькі што выйшаў з-за крат

на свабоду.
Ён вольным стаў... толькі ці стане
ішчаслівым?

***

Я — позні лісток, што апаў зараз з вішні,
Мой стан не цікавіць Вас і не займае,
Ці я — чарвячок, які падае з высі, —
З той яблынькі, што каля плоту ўзрастае.

Каханне мяне, як лісток, падхапіла,
Кружыла і кідала долу падчас...
Яно на пакуты мяне асудзіла.
Мой лёс і збаўленне залежаць ад Вас...

***

Ёсць сёння сяброў вельмі шмат у мяне,
Папана ад іх і любоў — на стагоддзі.
Ды толькі жыццё, як імгненне, мільгне...
Не трэба мне столькі — зашмат ужо,
годзе...

Лагодным, ласкавым бывае мой лёс —
Бязгучнасцю, цішай мяне ахінае.
Сярод мітусні і штодзённых пагроз
Ён дорыць мяне мне тады, як адна я.

І ёсць над жыццём маім Пан-Гаспадар,
Ён — Той, хто пазбавіў мяне ад трывогі,
Хто даў мне жыццё — самы велічны дар,
І з ім да бяссмерція імчацца дарогі.

***

Прысядзем «на дарожку» — ты сыходзіш...
Маўчым... Ды голасна маўчання трубяць
трубы,
А з галавы ўсё думка не выходзіць:
«Як буду жыць я без цябе, мой любі?»
І ты задумліва ўтаропіў погляд свой,
Нібы рашаеш цяжкую задачу.
Калі мы зноў сустрэнемся з табой?
Душа мая заходзіцца ад плачу...

***

Ці ты захварэў, ці ўстрывожыўся нечым?
На твары адбітак няяснай смугі.
Табе пакладу свае рукі на плечы —
Не бойся адкрыцца мне, мой дарагі.

Ад слёз і кахання вільготныя вочы...
Хачу, каб твой твар стаў лагодным ізноў.
І ў сонечны дзень, і ў таемнасці ночы
Праменіць душа мноства лекавых слоў...

***

Ты сёння нейкі дзіўны, незвычайны...
Нібыта восеньскай парой адомтны сад,
Твой погляд выдаваў тугу самотна —
У зрэнках сытаў лісцем лістапад.
З пачуццямі сваімі цяжка зладзіць...
Эмоцыі — адбіткам у вачах.
Цябе ў тваім тужлівым заняпадзе
Лячыць любоўю буду па начах.

***

Здаецца, нешта ты хацеў сказаць...
Крок да мяне зрабіў і выйшаў з хаты...
Напэўна, у душы тваёй яшчэ гараць
Кастры ўспамінаў — іх заўжды багата...

Мы ні на крок бліжэй з табой не сталі —
Між намі — нерашучасці астрог:
Ты словы тыя, што не прагучалі,
Нібы закліцае, з вуснаў зняць не змог...

З узбекскай. Пераклад
Святланы БЫКАВАЙ

Дакладныя даты

пераезду ў Гродна Максіма Багдановіча з сям'ёй

Многія даследчыкі звярталіся не толькі да ўласнага аналізу твораў класіка і яго літаратурнай практыкі, але і грунтоўна даследавалі біяграфію. Але, тым не менш, і дагэтуль у багдановічазнаўстве існуюць так званыя белыя плямы.

Так, у выданнях другой паловы ХХ ст. і ХХІ ст. час пераезду сям'і Багдановічаў у Гродна падаецца як чэрвень-ліпень 1892 г. У «Шляху паэта» (1975 г.) гэта чэрвень. У Поўным зборы твораў М. Багдановіча, у раздзеле «Летапіс жыцця і творчасці» (т. 3, 1995 г.), — сярэдзіна чэрвеня-ліпеня. У энцыклапедыі «Максім Багдановіч» (2011 г.) — таксама сярэдзіна чэрвеня-ліпеня. У 2020 г. выйшла кніга В. Шведа «Летапіс Гродна (1005—1995 гг.)», дзе напісана, што бацька будучага паэта пераехаў на пастаяннае жыхарства ў Гродна ў чэрвені 1892 г., а ў ліпені з маці і братам пераязджае Максім Багдановіч. Інфармацыя ўзята з ранейшага выдання аўтарства А. Госцева, В. Шведа «Кронан. Летапіс горада на Нёмане (1116—1990 гг.)», якое выйшла ў 1993 годзе.

Гэтыя звесткі пераходзяць з выдання ў выданне і грунтоўна на ўспамінах Адама Багдановіча. Нагадаем, пераезд сям'і быў звязаны з пераходам Адама Ягоравіча на службу ў Гродзенскае аддзяленне Сялянскага пазямельнага банка. У Матэрыялах да біяграфіі Максіма Багдановіча бацька паэта напісаў: «Я пагадзіўся і быў туды прызначаны ў чэрвені 1892 г. Уладкаваўшыся на новым месцы, я прыехаў за сям'ёй і прыблізна ў сярэдзіне ліпеня мы пераехалі ў Гродна <...>». Успаміны Адам Багдановіч пісаў у 1923 г., калі прайшло звыш 30 гадоў пасля пераезду ў Гродна, — натуральна, што памяць магла яго і падвесці.

Але ў фондах Літаратурнага музея Максіма Багдановіча захоўваецца перапіска бацькоў Максіма Багдановіча, якая пралівае святло на многія факты, у тым ліку і даты. У лістах да жонкі Адам Ягоравіч зафіксаваў дакладныя даты як свайго пераезду ў Гродна, так і Максіма з братам і мамай. Тут хочацца ўдакладніць яшчэ адзін цікавы і важны факт. Раней лічылася, што перад пераездам у Гродна Марыя Апанасюна з сынамі, Вадзімам і Максімам, жылі ў Мінску, але гэта не зусім так. На Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, што праходзіла ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча ў 2018 г., аўтарам гэтага паведамлення быў зачытаны даклад «Маёнтак Падблонь — невядомая мясціна ў біяграфіі Максіма Багдановіча». У дакладзе паведамлялася, што летам 1892 г. сям'я знаходзілася ў маёнтку Падблонь, што непадалёк Мар'інай Горкі, а галава сям'і тым часам займаўся ўладкаваннем спраў, звязаных з новым месцам службы і пераездам. Гэтая мясціна выявілася дзякуючы дэталёва апрацаванаму канверту з адрасам

Сям'я Багдановічаў у Гродне, 1895 г.

«маёнтак Падблонь» і аналізу тэксту пяці лістоў за чэрвень-ліпень 1892 г.

А з ліста Адама Багдановіча ад 2 ліпеня 1892 г. (КП8988) мы дакладна даведваемся, што дата яго прыезду ў Гродна — 1 ліпеня: «Учора ў 19 гадзін вечара я шчасліва прыбыў у Гродна, а сёння ў 11 гадзін прадстаўляўся начальству. Усё добра». Трэба адзначыць, што ў Гродна Адам Ягоравіч ехаў з Вільні, дзе меўся вырашыць прыватныя справы і адтуль нават паспеў даслаць адзін ліст каханай жонцы.

А вось сям'я пераехала ў Гродна больш як на месяц пазней. Апошні ліст Адам Ягоравіч напісаў у Падблонь 23 ліпеня 1892 г. (КП8989), дзе паведамляў жонцы, калі яе з дзецьмі забярэ: «Магу цябе парадаваць: 2-га жніўня я выязжаю з Гродна, а 3-га, верагодна, буду ў Мар'інай Горцы». <...> «...у Мар'інай Горцы прабудзем дні 2-3 і паедзем у Мінск, дзе прабудзем да пятніцы; у пятніцу ж з начным цягніком выедзем...».

Паводле каляндарных звестак «Памятнай кніжкі Мінскай губерні на 1892 год», пятніца — гэта 7 жніўня. Меліся ехаць начным цягніком, таму верагодная дата прыезду Максіма Багдановіча з сям'ёй у Гродна — 8 жніўня 1892 года.

Спадзяёмся, падкарэкціраванае высвятленне пераезду сям'і Багдановічаў у Гродна станоўча паўплывае на наступныя росшукі ў галіне багдановічазнаўства.

Жана АНТУСЕВІЧ,
малодшы навуковы супрацоўнік
Літаратурнага музея Максіма Багдановіча

Цяжкага (цяжкаго) стану...

Славы і рухомы націск у нашай мове трывала знітаваны з асноўным, фанетычным, прынецпам беларускай арфаграфіі. Адно — калі акцэнтацыя слова не ўплывае на правапіс: такое вымаўленне прыкра слухаць у выступленнях, перадачах радыё і тэлебачання (да прыкладу, *грамадзянін* замест *грамадзянін*). І другое — калі месца націску выяўляецца ў правапісе і ў няправільным арфаграфічным афармленні тоіцца правіна не толькі аўтара, але і рэдактара, і карэктара.

Спынімся на пастаноўцы націску ў некаторых прыметніках і, адпаведна, на іх правапісе.

Для прыметніка *цяжкі* слоўнікі замацавалі нарматыўны націск на любым з двух складоў (*цяжкі* і *цяжкі*), што, відаць, прадыхавана аднолькавым пашырэннем абедзвюх формаў у маўленні і правапісе: «Наступіла разрадка пасля нервовага напружання гэтага багатага на ўражанні, *цяжкага* дня» (Іван Шамякін); «Вы гэта чулі, // Калі бралі скібу хлеба // Непамерна *цяжкаго* // І слаўнага 1978-га года?» (Максім Танк).

Прыметнік *развіты* мае нарматыўны націск на канчатку, што адлюстроўваецца ў формах слова: «Новагародская зямля была краінай *развітога* феадальнага грамадства» (Мікола Ермаловіч); «Яшчэ ў IV тыс. да н. э. на тэрыторыі Украіны, Малдовы, Румыніі існавала вялікая земляробчая культура — Трыполле, што ўваходзіла ў сістэму надзвычай *развітой* цывілізацыі Малой Азіі і Балкан» (Таццяна Шамякіна). Параўнаем і выправім словаформы ў наступных сказах: «Мая кніга — таксама адка з супрацьлеглу пазіцыю, згодна з якой продкі беларусаў не мелі *развітага* [праўка: *развітога*] культу багоў»; «Замак меў у плане форму чатырохвугольніка з чатырма вялікімі бастыёнамі *развітай* [развітой] канфігурацыі і брустверамі, у якіх былі байніцы для гармат і стралкоў».

Такі ж нарматыўны націск маюць прыметнікі *вагавы* і *валавы*: «Вядома, прэтэндэнт нумар адзін на перамогу ў найлегчэйшай *вагавой* катэгорыі лічыўся згаданы вышэй Георгі Бярчану» (Анатоль Мяснікоў); «*Валавой* вырубкай прызнаецца сума вырубкі ад рэалізацыі тавараў (работ, паслуг), маёмасных правоў і пазарэалізацыйных даходаў». Патрабуецца праўка ў наступных сказах: «Здавалася б, што табе, Бярозкіну, з тваёй *вагавай* [праўка: *вагавой*] катэгорыяй у літаратуры наскок слабенькага зайздрослівага чалавечка!»; «План 1964 года па выпуску *валавай* [праўка: *валавой*] прадукцыі прамысловыя прадпрыемствы раёна выканалі на 111 працэнтаў».

Іншая сітуацыя ўзнікае тады, калі націск з'яўляецца сэнсаадрознівальным. Так, прыметнік *буйны* з націскам на першым складзе мае значэнні «неспакойны, дзёрзкі, парывісты», а з націскам на другім складзе — значэнні «вялікі, значны, важны, багаты...» Параўнаем: «Калі ж дружынаю за стол дубовы селі // і кубкі пенным мёдам налілі — // не зналі меры *буйнаму* вяселлю // сівыя продкі нашае зямлі» (Ларыса Геніюш); «Істотных вынікаў няма — ніводнага *буйнога* горада не захай...» (Вітаўт Чаропка). Пра няўвазе да гэтай асаблівасці ўзнікае і сэнсавая памылка: «Княгіня Ганна забараніла, пад пагрозай *буйнага* [трэба: *буйнога*] штрафу, прадаваць у радзівілаўскіх уладаннях шкло іншай вытворчасці»; «Гомельскія мытнікі спынілі незаконнае перамяшчэнне па тэрыторыі ЕАЭС *буйнай* [трэба: *буйной*] партыі яблыкаў».

На жаль, у нарматыўных даведніках таксама сустракаюцца супярэчнасці. Напрыклад, адзін і той жа прыметнік кадыфікаваны ў Слоўніку беларускай мовы (2012) і ў Тлумачальным слоўніку беларускай літаратурнай мовы (2016) з рознымі націскамі: *падатковы* (с. 492) і *падаткавы* (с. 511) адпаведна. У гэтым разе размова не ідзе пра варыянтнасць, таму рэдактару (карэктару) даводзіцца кіравацца выбарам аўтара: «Узраслі *падатковыя* паступленні ад мінчан, якія здаюць у арэнду памяшканні»; «Саборныя рашэнні вызначалі статус манастыроў, правалі манастырскія дысцыпліны, маёмасныя і *падаткавыя* пытанні».

Увага да націску ў прыметніках і да іх арфаграфічнага афармлення — адзін з важных этапаў моўна-стылёвай праўкі, які патрабуе рэдактарскага аналізу на мікраўзроўні і вынясення канчатковага вердыкту для ўключэння слова ў надрукаваны (агучаны) твор.

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

Паэтычны блюз у стылі джэм-сэйшн

Кніжную навінку *Jam Session «Блюз» («Blues»)* справядліва можна ахарактарызаваць як авангардны сінтэтычны міжнародны праект.

Jam Session — псеўданім, пад якім выступаюць чатыры аўтары. Адзін з іх — член Саюза пісьменнікаў Беларусі, перакладчык і эсэіст, Вольга Раўчанка. Калі быць дакладным, новае выданне — гэта своеасаблівыя моўныя падарожжы.

— Сёлета ў Беларусі была прэзентавана кніга лезгінскага паэта Білала Адзілава «*Romantic delle montagne*» (выдавецтва Ass. META, Італія), пераклад якой на італьянскую мову зрабіла я, — распавядае Вольга Раўчанка. — 3-за таго, што прачытаць гэты зборнік можа толькі італьямоўны чытач, рызыкнула прадставіць выбарачна 25 вершаў (любоўную і патрыятычную лірыку) Білала і яго паэму «Калаўрот» асобным выданнем у краінах блізкага і далёкага замежжа. «*Blues*» («Блюз»), на маю думку, — спроба прадставіць арганічна даволі сур'езныя рэчы. Думаю, з гэтай задачай мне ўдалося справіцца.

У выданні паэзію Білала Адзілава на лезгінскай, італьянскай, рускай і беларускай мовах суправаджаюць эсэ Калоджэра Ла Век'я (гэта артыстычны дырэктар італьянскага конкурсу, заснаванага ў памяць пра яго бацьку — драматурга, тэатральнага

дзеяча, пісьменніка, журналіста Анджэла Ла Век'я. Адначасова мастацкі рэдактар кнігі Білала Адзілава «*Romantic delle montagne*») і Вольгі Раўчанкі, прысвечаныя творчасці лезгінскага паэта.

Як жа адбылося такое паяднанне твораў? Паводле Вольгі Раўчанкі, тры аўтары пазнаёміліся ў межах Міжнароднага паэтычнага конкурсу «*Parnaso — Canucatti. Angelo La Vecchia*» і Міжнароднага фесту «Інтэлігентны сезон — 2019». Білал Адзілаў — пераможца конкурсу «Расул Гамзатаў», Вольга Раўчанка — конкурсу «Амдзі Гірайбай», якія праводзяцца ў межах Міжнароднага паэтычнага конкурсу «*Parnaso — Canucatti. Angelo La Vecchia*». Менавіта тады і ўзнік творчы тандэм чацвярых літаратараў *Jam Session*, які вырашыў распавесці чытачу пра згаданыя міжнародныя конкурсы і фестывалы. Ды не

толькі раскажаць, але і «запрасіць» у кнігу самога Анджэла Ла Век'я, 100-годдзе якога шырока адзначаюць сёлета.

Пазнаёміўшыся з фундаментальнай работай, прадстаўленай па-наватарску ў новай кнізе, нельга, папершае, не прызнаць здольнасці Білала Адзілава: яго вершы прасякнуты любоўю да жыцця, сям'і, мовы, Радзімы. Па-другое, яскрава разумееш, што захопленая паэзіяй Вольга Раўчанка сягнула ў глыбіню паэтычных тэкстаў таленавітага лезгіна і перанесла яго аўтарскія пачуцці з адной мовы на іншыя. І, як мне падаецца, дакладна перадала іх душу, узбагаціўшы сваёй працай адразу і беларусаў, і італьянцаў, і расіян, і лезгінаў. З прапанаванай чытачу сядружнасці паэзіі і эсэістыкі атрымалася — тут пагаджуся са словамі аднаго з суаўтараў кнігі Калоджэра Ла Век'я: «сімфонія — вольная ў сваім выразе, але ўважлівая ў адносінах да ўласнай душы аўтара. Як блюз».

Кніга сведчыць: паэзія, як і ўся літаратура, дагэтуль застаецца высокай формай самавыяўлення асобы. Для літаратуры няма і не можа быць ніякіх межаў і бар'ераў.

Уладзімір ГАЎРЫЛОВІЧ

Глядзец на свет вачыма мастака

Сцвярдженне аб тым, што фатаграфія можа быць мастацтвам, для некаторых дагэтуль гучыць калі не смешна, то як мінімум спрэчна. «Механічна захаваная пры дапамозе прасунутых тэхналогій і наступнай апрацоўкі ў рознага роду графічных рэдактарах рэчаіснасць» — вось што такое фатаграфія для многіх скептыкаў. З імі часткова можна пагадзіцца: мы сёння спажываем настолькі велізарную колькасць рознага кшталту візуалу (асабліва тыя з нас, хто мае акаўнты ў сетцы *Instagram*), у прыватнасці фатаграфіі, што любы кантэнт, які проста паказвае нам рэальнасць, успрымаецца як нешта зусім натуральнае. Здаецца, што калі любы пры дапамозе тэлефона здольны сфатаграфавачы што заўгодна, то прафесійных фатаграфію ніяк нельга лічыць мастакамі ў поўным сэнсе гэтага слова. Аднак выстаўка «Планета без віз» фатаграфа Станіслава Янчарскага, якая будзе даступна для наведвання ў галерэі Міхаіла Савіцкага да 6 снежня 2020 года, можа пераканаць нават самых заўзятых «фотаскептыкаў».

Але для пачатку неабходна пазначыць нейкія ключавыя якасці, якія робяць творы мастацтвам і вылучаюць у велізарным моры медыякантэнта, у тым ліку і ператвараюць некаторыя фатаграфіі ў нешта большае, чым проста прыгожая карцінка для сацыяльнай сеткі. Мне здаецца, што такіх ключавых прыкмет тры: унікальнасць (менавіта гэта ў першую чаргу дазваляе вылучыць тую ці іншую фатаграфію з агульнага патоку), прафесіяналізм (неабавязкова маецца на ўвазе профільная адукацыя, хутчэй, гаворка пра тое, што чалавек дзякуючы вопыту і навыкам можа дамагчыся прадказальнага дакладнага выніку, кантралюючы працэс стварэння фатаграфіі) і аўтарскі погляд (дазваляе зрабіць фатаграфію не толькі злупкам з рэальнасці, але і напоўніць яе нейкім сэнсам). Фотааздымкі, якія прадастаўлены ўвазе наведвальнікаў выстаўкі «Планета без віз», не проста цікава разглядаць, атрымліваючы асалоду ад той прыгожасці, якую паказвае пры дапамозе свайго мастацтва Станіслаў Янчарскі, — яны ў поўнай меры з'яўляюцца ўнікальнымі, аўтарскімі і прафесійнымі творами.

Пры гэтым на першы погляд выстаўка не паказвае нічога асаблівага. Можна нават па прэс-рэлізе выказаць здагадку, што Станіслаў Янчарскі — тыповы фатаграф, які проста здымае прыгожыя экзатычныя пейзажы і нічога больш. Кожны турыст дзякуючы сучасным тэхналогіям можа сфатаграфавачы што заўгодна. Можна, вядома, але чамусьці ў аб'ектывы камер непрафесійных фатаграфію трапляюць тыя адметнасці або месцы, якія многія з нас і так бачылі на іншых фотааздымках такіх жа аматараў. І вось тут мы падыходзім да першай характарыстыкі, якая робіць фатаграфію Станіслава Янчарскага мастацтвам.

Унікальнасць

Замест таго, каб задавальнацца ўсім вядомымі візуальнымі вобразамі і зарабіць вядомасць менавіта за кошт пазнавальнасці таго, што зафіксавана на яго фотааздымках, Станіслаў Янчарскі мусіў выбраць шлях чалавека, які трапляе ў самыя аддаленыя і незвычайныя куткі нашай планеты, каб паказаць тыя з іх, дзе, цалкам можа быць, нага чалавека апошні раз ступала некалькі стагоддзяў ці хоць бы дзесяцігоддзяў таму. І справа тут не проста ў агульнай экзатычнасці месцаў, дзе працаваў фатаграф (жывапісныя ледзяныя вадаспады Ісландыі, мёртвыя храмавыя гарады М'янмы, афрыканскія пустыні, аддаленыя туманныя выспы Тайланда), але і ў тым, што ён як быццам наўмысна выбірае пейзажы, якія рэдка прыцягваюць увагу звычайных турыстаў.

Напрыклад, возьмем Ісландыю. У цэлым многія з нас у той ці іншай ступені ўяўляюць, як выглядаюць ісландскія пейзажы дзякуючы таму, што суровая і кантрасная прыгажосць гэтай краіны не можа не зачароўваць тых, хто гатовы захапляцца прыродай. Многія, хто туды трапляе, лічаць сваім абавязкам пакінуць на карце памяці сваіх фотаапаратаў або тэлефонаў напамін пра гэтую мясцовасць. Аднак мастацтва заклікана канцэнтравачы эстэтыку нашай рэальнасці, каб у таго, хто знаёміцца з тым ці іншым творам мастацтва (у нашым выпадку — глядзіць на

фатаграфію), займела дух, каб чалавек не проста атрымліваў задавальненне (чаго дабіцца ў цэлым не вельмі складана), а каб стваралася ўражанне падобнае да таго, што адчуваеш, калі сягаеш са скалы ў мора. А для гэтага недастаткова паказаць усім вядомыя пейзажы, напрыклад, маленькія белыя домікі на фоне велізарнай гары, які ўжо даўным-даўно расцігнулі на фоны для камп'ютарных манітораў. Станіславу Янчарскаму гэта ўдаецца.

Нельга пры гэтым сказаць, што фатаграф трапляе ў нейкі настолькі экзатычныя месцы, што для гэтага неабходна праходзіць таямнічыя абрады мясцовых плямёнаў ці нешта падобнае. Зусім не, проста ў адрозненне ад звычайных турыстаў з фотаапаратамі Станіслаў Янчарскі, калі прыязджае ў Ісландыю, не толькі наведвае агульнавядомыя месцы і маршруты, якія хтосьці ўжо загадзя праклаў, а наўмысна імкнецца да цяжкадаступных пунктаў. І дзякуючы таму, колькі высілкаў прыкладае фатаграф яшчэ пакуль не як прафесіянал, але як чалавек, каб пайсці разам з экспедыцыяй да вадаспады Кір'юфетль Фос на захадзе Ісландыі або ў даліну храмаў у старажытнай сталіцы М'янмы — Багане, яго фатаграфіі пераносяць нас не ў тыя месцы, якія некалькі страцілі прывабнасць і яркасць з-за тыражаванасці ў інтэрнэце, а ў дзіўны, таемны свет куткоў

Іран. «Гэтыя вочы зачароўваюць».

планеты, якія бачылі адзінкі. Ва ўмовах эпідэміі падобнае ўспрымаецца з падвойным захваленнем.

Унікальнымі з'яўляюцца і партрэты. Асабліва цікавае ўяўляе цэлая сцяна з невялікімі партрэтамі людзей з самых розных частак свету. Кожная фатаграфія перадае характар героя, яго індывідуальнасць, але разам з тым дае агульнае ўяўленне і пра асаблівасці тых культур, да якіх належаць партрэтуюемыя.

Прафесіяналізм

Міжволі задумваешся пра тое, што калі б Станіслаў Янчарскі не валодаў высокім узроўнем прафесійных навыкаў, то нават унікальныя месцы, тым больш партрэты (партрэтная фатаграфія, асабліва калі справа тычыцца выпадковых людзей, якіх фатаграф сустрэў на вуліцы, наогул з'яўляецца адным з самых складаных жанраў, нягледзячы на падманлівую прастату і распаўсюджанасць падобных работ у сацыяльных сетках), не аказвалі б такога моцнага ўражання. Пры гэтым, будзем сумленныя, мала хто з нас разбіраецца ў фатаграфіі на досыць прафесійным узроўні, каб убачыць нейкія недахопы, акрамя самых сур'ёзных нахталт заваленага гарызонту. Але разам з тым кожны з нас валодае «ўбудаваным» эстэтычным пачуццём, а таксама якім-нікім вопытам нагледжанасці, што дазваляе на нейкім чыста інстынктыўным, рэфлекторным узроўні адразу ж прыцягнуць увагу ад аматарскіх вырабаў.

Вядома, у кожнага гэтае эстэтычнае пачуццё абвострана ў рознай ступені, а яго завострыванне адбываецца пры рэгулярным і, што немалаважна, асэнсаваным знаёмстве з творами мастацтва, калі мы атрымліваем задавальненне не проста ад таго, што глядзім на карціну або чытаем кнігу, але і аналізуем яе, нават пры абмежаваным па тых ці іншых прычынах інструментарый для аналізу. І калі працягваць гэтую ж кавальскую

Герваты. Касцёл Святой Тройцы.

аналогію з завострываннем, то фатаграфіі Станіслава Янчарскага настолькі прафесійна вывераныя, што будучы, мабыць, найлепшым вастрылым каменем для тых, хто хоча не толькі атрымліваць асалоду ад выдатных відаў Афрыкі, Ісландыі або па-новаму зірнуць на Мінск, але і для тых, хто, магчыма, сам плануе прафесійна заняцца фатаграфіяй.

Колеры, пабудова кадра, незвычайныя ракурсы, правільна расставленыя акцэнтны, разнастайныя падыходы да партрэтных здымкаў (ва ўжо згаданай серыі маленькіх партрэтаў ні адзін партрэт не падобны на іншы, усе яны ў чымсьці ўнікальныя) — усё гэта выдае ў Станіславе Янчарскім не толькі творцу, але і прафесіянала, майстра сваёй справы, што сочыць за ўсімі магчымымі тэхнічнымі нюансамі, выразна кантралюе працэс стварэння твораў і таму ў выніку заўсёды атрымлівае высакласныя здымкі. Але разам з тым моцных рамеснікаў сярод фатаграфію хапае, аднак шмат каму з іх для пераходу на наступную прыступку не стае аўтарскага погляду, у той час як Станіслаў Янчарскі відавочна глядзіць на свет вачыма мастака.

Аўтарскі погляд

Экзатычныя краіны на фотааздымках Станіслава Янчарскага — не проста набор прыгожых месцаў з незвычайнымі людзьмі, якія прыцягваюць увагу ўжо толькі таму, што выбіваюцца са штодзённага асяроддзя. Для яго гэта нешта большае, што заўважна ўжо толькі па тым, якім чынам арганізавана выстаўка. Раней на старонках «Літаратуры і мастацтва» я часцяком не вельмі пахвальна казаў не столькі пра творы, якія былі прадастаўлены на той ці іншай выстаўцы, колькі аб арганізацыі прасторы, канцэптуальнасці самога праекта. У выпадку з «Планетай без віз», у арганізацыі якой браў удзел і сам фатаграф, варта адзначыць, што ўсе прынятыя рашэнні аказаліся больш чым удалымі.

Па-першае, сама выстаўка разбіта на тэматычныя блокі па рэгіёнах: М'янма, Ісландыя, Афрыка, Далёкі Усход, Блізкі Усход, Беларусь. Дзякуючы гэтаму ў галаве не ўзнікае б'яганіны, фатаграфіі не змешваюцца ў нейкі дзіўны кантэйль, у якім нельга разабраць асобных «інгрэдыентаў». Па-другое, кожны рэгіён прадастаўлены праз нейкі адзіны спецыфічны аспект, на якім робіцца вельмі відавочны акцэнт. Так, напрыклад, у серыю, якая прысвечана М'янме, Станіслаў Янчарскі адабраў у асноўным фатаграфіі, што паказваюць побыт і звычкі мясцовага насельніцтва, а таксама старажытную архітэктурную спадчыну ў выглядзе пагад і храмаў, якія будаваліся ў спрадвечныя часы. Ісландыя ж у асноўным прадастаўлена бязлюднымі, але вельмі прыгожымі горна-ледзянымі краявідамі і вадаспадамі, Афрыка — фатаграфіямі з пустыні, дзе мы не бачым ні людзей, ні жывёл, і толькі бясконцыя пяскі з рэдкай расліннасцю трапляюць у аб'екты фатаграфа. Але пры гэтым дзякуючы ўменню Станіслава Янчарскага бачыць у рэчаіснасці «паэзію» гэтыя фатаграфіі набываюць магічную прыцягальнасць — глядзец на гладкія мяккія барханы можна бясконца. Блізкі Усход жа, наадварот, на здзіўленне канкрэтны — мазаікі ў старажытных персідскіх мячэцях і нацыянальнае адзенне іранскіх жанчын.

«Планета без віз» не падобная на *Instagram* шараговага вандруніка (а менавіта такое ўражанне пакідалі, напрыклад, некаторыя фатаграфіі на «Восеньскім салоне — 2020») — гэта сапраўды аўтарскі прафесійны праект, які ў поўнай меры дэманструе майстэрства фатаграфа і прыгажосць тых месцаў, якія захаваны на здымках. Кожны раз у Станіслава Янчарскага атрымліваецца вылучыць такі аспект таго ці іншага рэгіёна, які найлепш перадае яго «душу», а таму чапляе. І ў нейкі момант, стоячы перад здымкамі ісландскага ледніка, можна незнарок адчуць халодны вецер на скуры. «Планета без віз» — тэлепорт у таямнічы свет, які нібы сышоў са старонак падлеткавых прыгоднічкіх кніжак, але разам з тым значна больш прыгожы і дарослы. Станіслаў Янчарскі не проста паказвае — ён пераносяць нас у недаступныя для многіх месцы — у гэтым сапраўднае мастацтва фатаграфіі.

Цімур Выхужанін

Намібія. Мёртвая даліна Дэвлей у Нацыянальным парку Наміб-Наўклүфт.

Яны нарадзіліся тут

Сцэна ў сучасным сэнсе — не толькі непасрэдна месца для выступлення, але і нефармальнае аб'яднанне артыстаў, якое вылучаюць па тым ці іншых крытэрыях. Каб запісаць зборнік трэкаў ад розных маладых вядомых і не вельмі артыстаў, трэба мець сфарміраваную музычную сцэну. Артысты павінны падтрымліваць сувязь, быць дастаткова добра знаёмыя з творчасцю аднаго, каб пагадзіцца ўдзельнічаць у падобным праекце, — адным словам, трэба, каб музыка ў краіне развівалася і была цікавая як слухачам, так і самім артыстам. У Расіі сведчаннем таго, што моцная музычная супольнасць існуе (ды яшчэ і з гістарычнымі культурнымі каранямі), стаў зборнік «Без мяне» — вялікае прысвячэнне Ягору Левтаву ад самых розных выканаўцаў, дзе хіп-хоп суседнічаў з постпанкам. Беларускія музыканты з падобным аб'яднаннем спазніліся на год, калі параўноўваць з расійскімі калегамі, але ўсё ж выпусцілі *Long Play Belarus*.

Выканаўцаў, якія прынялі ўдзел у стварэнні зборніка, усяго дзесяць: група «Союз» (постпанк-гурт, які ўсё змагаецца з *Molchat Doma* і «Петлей Пристрастия» за званне найлепшага беларускага калектыву ў жанры), трыя *Dlina Volny* (змрочная электроніка, якая відавочна натхнёна ў роўнай ступені постпанкам і дарквэйвам), *Palina* (раней вядомая як Рэспубліка Паліна, якая стварала прыемную акустычную музыку, але на гэтым рэлізе яна прадставіла электронны трэк), *Галантарэя* (незвычайны па беларускіх мерках індзі-рок з прымешкай шугейзу), *White Cave* (дзіваваты гаражны рок, які чымсьці нагадвае *Drenge*, але пры гэтым яшчэ і з сінтэзатарамі, якія надаюць музыцы танцавальнасці), *Бакей* (адзін з самых цікавых беларускіх артыстаў у жанры хіп-хоп, які добра знаёмы маладому пакаленню), *Ліса* (поп-спявачка, якая, нягледзячы на банальнасць першых рэлізаў, працягвае «расці» не ў апошнюю чаргу дзякуючы Бакею), *Michael Dailida* (акустычная павольная музыка, якая лёгкім псіхадэлічным налётам чымсьці нагадвае работы *Dopovan*), «Голос Кинчева» (панк-рок-гурт з характэрнымі ці то абсурднымі, ці то сацыяльнымі тэкстамі — настолькі панкава, што і не зразумееш спачатку) і *Murovei* (яшчэ адзін хіп-хоп-артыст, які, у процівагу Бакею, больш знаёмы аматарам алдскулу, але таксама з лёгкім псіхадэлічным налётам).

Артысты прадстаўлены, і трэба задаць пытанне: якую можна зрабіць першапачатковую выснову пра рэліз, зыходзячы са спіса музыкантаў? Па-першае, гэта ў асноўным прадстаўнікі «маладой» музыкі, больш за тое, сярод іх дастаткова шмат тых, хто трапіў пад уплыў новай рускай хвалі постпанку. Выключэннем з заканамернасці з'яўляецца хіба што *Murovei*, але ён і трэк прадставіў асаблівы, так што пра яго мы пагаворым асобна. Па-другое, нашы найлепшыя музыканты захапляюцца электроннай музыкай, паколькі з прадстаўленых «жывых» трэкаў тут вылучаецца ў добрым сэнсе толькі песня «Восень» Галантарэі. Па-трэцяе, калі мы зірнем яшчэ і на назвы трэкаў, то зборнік, які, напэўна, павінен быў выконваць дзве функцыі: прадстаўлення новай мясцовай сцэны і абстрактнага разважання пра тое, што такое Беларусь як культурны або сацыяльны феномен — у цэлым спраўляецца з абедзвюма задачамі. Гэта на першы погляд. Што ж адбываецца ў трэках зборніка на самай справе?

Багатыя на жанравыя банальнасці рэлізы ад *White Cave*, *Michael Dailida* і «Голос Кинчева» я апушчу, а вось пра астатнія трэкі варта пагаварыць. «Союз» і *Dlina Volny* зрабілі тое, што робяць заўсёды, — музыку, якая не вельмі добра запамінаецца, але ў асноўным бярэ сваёй атмасферай і якасным прадакшнам.

І больш, чым пра дзве песні гэтых важных для беларускай музыкі праектаў, сказаць няма чаго. Гэта зусім неабавязковыя, звычайныя песні ў вядомай стылістыцы, якія быццам не прайшлі па ўзроўні якасці на асноўны альбомы, але пры гэтым для зборніка аказаліся вельмі ўдалымі.

Одум агортвае пры праслухоўванні *Palina*: яе музыка, наадварот, здзівіла. Трэк «Месяц» — змрочны трып-хоп, які вельмі добра спраўляецца з тым, каб перадаць атмасферу загнанасці, спалоху і нядобразычлівасці — манатонную, з халоднымі электроннымі сінтэзатарамі і вакалам, якая нібы патанае ў рэверберацыі і гучыць здалёк. Як быццам *Palina* размаўляе са слухачом шэптам з другога канца пакоя, а раздзяляюць вас бясконцыя кіламетры самай няўтульнай ў свеце прасторы. На фоне «Месяца» песня «Восень» ад Галантарэі гучыць нават залішне ўтульна і лёгка. Прыгожая гітарная аранжыроўка, добрая мелодыя, разгублены вакал, мноства эфектаў — разам усё гэта адразу нававае думкі адначасова аб *Air Formation* і ранніх індзі-рок-камандах, калі галоўным атрыбутам гэтага жанру яшчэ не стаў вядомы манатонны рытм.

Дзіўны, але меладычны хіп-хоп, дзе больш чапляе не тэкст, а розныя вакальныя хады і першакласны біт — гэта трэк, які для зборніка прадставіў Бакей. Яго «Радзіма» — не столькі патрыятычны трэк, колькі спроба перадаць той сэнс, які сучаснае пакаленне ўкладвае ў слова «радзіма». Ліса прадставіла прыгожы, якасна зроблены поп-трэк, дзе брыдж да прыпева ўядаецца ў памяць проста намёртва дзякуючы свайму незвычайнаму мелодыка-рытмічнаму пераходу (відавочны ўплыў Бакея). *Murovei* жа запісаў трэк, які з'яўляецца выдатным узорам разузнага, удумлівага і алдкульнага хіп-хопу. Дзякуючы зносінам з новай школай *Murovei* пазбавіўся анахранізмаў і навучыўся гучаць так, што гэта цікава слухаць і прыхільнікам трэпу, і «старой» Касты.

У «Я нарадзіўся тут» ад *Murovei* ставіцца найлепшая кропка для падобнага рэлізу. Па-першае, гэта хіп-хоп, а менавіта дзякуючы яму Беларусь выйшла на вялікую музычную арэну (Макс Корж і ЛСП), па-другое, гэта песня-калаж, у якой не толькі прайграваюцца многія стэрэатыпы пра Беларусь, але і прыдумляюцца новыя нестандартныя вобразы. *Long Play Belarus* — добры спосаб пазнаёміцца з сучаснай беларускай музычнай сцэнай, асабліва з яе нетрэвіяльнай часткай.

Цімур ВІЧУЖАНІН

Праўда пра жыццё без прымешак

Загадкавая асоба, якая хаваецца за лаканічным псеўданімам М (настолькі лаканічным, што яго творчасць практычна немагчыма знайсці выпадкова, зрэшты, гэта цалкам можа быць толькі часткай канцэпцыі «творчасці для прысвечаных»), цікавая і як персанаж, і як чалавек, і як музыкант. Асабліва цікавым М становіцца, калі ведаць, што раней гэты музыкант выступаў пад псеўданімамі Малоўны Сын Неба і Міша Малой, бо кожны з гэтых «нікаў» ужо многае кажа прыхільнікам андэрграўнднай музыкі па-руску.

Міша Малой (у гэтым тэксце я буду называць яго так, каб не блытаць чыгачоў вялікімі літарамі «м») прайшоў цікавы творчы шлях. Пачынаў як «Младший Сын Неба» — тонкі экзістэнцыяльны паэт, які рабіў хутчэй мінімалістычны спокей-ворд, чым хіп-хоп у поўным сэнсе гэтага слова. Потым з'явіўся Міша Малой са сваімі ўжо больш аформленымі песнямі пра жыццё і складанасці, з якімі даводзіцца сутыкацца ўсім, хто сталее. І потым, у 2017 годзе, пасля пяцігадовага перапынку, з'явіўся М. Ён таксама мяняў свае погляды і музыку (з рэлігійных на чыста свецкія, з олдскульных мінімалістычных бітоў на даволі хупавую электроніку). Паспеў пажыць у Японіі, памагаві па розных рэгіёнах Расіі, але мала хто ведае, што Міша Малой — музыкант беларускага паходжання. Прычым свае карані ён раз-пораз згадвае: напрыклад, на альбоме 2019 года «Так выйшла» ў аднайменным трэку ёсць фраза «Отборный

продукт белорусских лесов», якая відавочна намякае на родную Оршу.

Творчы шлях Мішы Малога ад залішне пафаснага «Младшего Сына Неба» да закрытага і крыху дзёрзкага М — дзіўная прыгода, якую я рэкамендую здзейсніць усім аматарам нестандартнай музыкі або проста тым, хто стаміўся ад тыповага сучаснага хіп-хопу. Творчасць гэтага музыканта — не проста музыка, але і своеасаблівы летапіс эпохі, бо ўсе свае змены ў асабістым плане ён педантычна фіксаваў у тэкстах, а змены ў агульным музычным фоне расійскай незалежнай сцэны адбіваліся на яго музыцы. Ад шэрых, хай і прыгожых у сваёй разгубленай інтэлігентнасці, бітоў музыкант прыйшоў да вытанчанай электронікі, якая ў поўнай меры адпавядае жанру *IDM (Intelligent Dance Music)*. У 2019 годзе ён выпусціў свой найлепшы альбом, да ідэальнага балансу паміж тэкстам і музыкай у якім імкнуўся на працягу, здаецца, усіх гадоў сваёй кар'еры. Заканамерна чакаць за найлепшай работай спаду, бо так, на жаль, здараецца амаль з усімі.

Аднак Міша Малой, на здзіўленне, гэты стэрэатып (зрэшты, як і многія іншыя) знішчыў, запісаўшы ў 2020 годзе міні-альбом з назвай «Играющий тренер». Што з сябе ўяўляе новы рэліз Мішы Малога? Гэта пяць песень пра жыццё, дзе простыя, але разам з тым дасціпныя тэксты абгорнуты ў прыемную танцавальную электроніку, каб у выніку атрымаўся якасны рэліз, дзе дзёрзкі запал «Так выйшла» ўжо крыху згас (не проста так выканаўца кажа пра тое, што яго «мяняе бацькоўства»), але затое дадалося бытавых дэталей.

На спосаб складання тэкстаў гэтага музыканта відавочна паўплывала яго непасрэднае знаёмства з японскай паэзіяй (ён — дыпламаваны перакладчык-япаніст). Адсюль увага да дэталей, адсюль рыфмы, якія то з'яўляюцца, то знікаюць, адсюль жа і агульнае адчуванне, што песні Мішы Малога часам становяцца больш падобныя на мантры, чым на ўласна музыку. Калі-нікалі мне здавалася, што яго манера чыткі становілася занадта ўжо няскладнай, рыфмы часам знікаюць, бывае, што Міша Малой не трапляе ў біт, але ўсе гэтыя прыёмы па ажыўленні трэка і вывадзены слухача з раўнавагі іграюць толькі на карысць. Галоўная задача Мішы Малога, як і заўсёды, — распавесці гісторыю пра сваё жыццё, ён хоча зрабіць гэта пэўнымі

словамі і пры дапамозе пэўных музычных сродкаў. Самі па сабе абодва элементы — тэкст і музыка — добрыя, спалучаюцца часам дзіўна, але іх асобна вельмі высокая якасць у выніку прымушае гучаць міні-альбом ужо не як цікавы эксперымент (гэта адносіцца да першага альбома Мішы Малога пад новым сцэнічным імем М), а як паўнаватарская праца артыста з пазнавальным стылем.

Пры гэтым «Играющий тренер» значна больш стрыманы і таму яшчэ больш збалансаваны, да таго ж трэкі аб'яднаны «спартыўнай» канцэпцыяй. Вось толькі жыццё для Мішы Малога — не той спорт, дзе трэба пастаянна з кімсьці спаборнічаць для дасягнення найвышэйшага выніку і перавагі над сапернікамі. Хутчэй,

гэта як ранішняя прабежка, якая часам можа быць непрыемнай і складанай з-за ўмоў надвор'я, але ў выніку ўсё ж прыносіць шмат задавальнення і карысці. Нельга сказаць, што Міша Малой — пазітыўны музыкант. Па змарочыста аптымістычную музыку лепш ісці да іншых выканаўцаў, але яго бытавая жыццёвая філасофія балансу і пераадолення, якой напоўнена кожная песня альбома, дазваляе яму раз за разам прымушаць слухача задумвацца над уласнымі зменамі на працягу жыцця. Але, што важней, гэтая філасофія дазваляе яму прытрымлівацца пераможнай формулы, якую ён вывёў яшчэ на альбоме «Так выйшла»: «Каб дакладна сысці на піку, пік павінен быць перманентны». І пакуль што пік Мішы Малога пад псеўданімам М працягваецца.

Цімур ВІЧУЖАНІН

Піянер краязнаўчага руху

Сярод шматлікіх кніг з асабістых бібліятэк беларускіх літаратараў, гісторыкаў і краязнаўцаў, падараваных Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, захоўваюцца выданні са збору выдатнага беларускага краязнаўцы, мастацтвазнаўцы і літаратуразнаўцы 1920-х гадоў Мікалая Каспяровіча.

Мікалай Іванавіч — адзін з прадстаўнікоў бліскучай кагорты навукоўцаў, выхадцаў з простага народа, якія зрабілі значны ўнёсак у беларускую навуку. Многае з таго, пра што ён гаварыў і пісаў, актуальна і сёння. Колькі яшчэ мог зрабіць гэты надзвычай таленавіты чалавек, калі б не гвалтоўнае адлучэнне ад навукі, а потым і трагічная смерць у 37 гадоў.

Нарадзіўся М. Каспяровіч у маёнтку Ізобалёва Ігуменскага павета (цяпер Пухавіцкі раён) у сям'і арандатара. З 12 гадоў, пасля заканчэння царкоўна-прыходскай школы, пачаў працаваць. Падчас Першай сусветнай вайны разам з сям'ёй трапіў у Кастрямскую губерню Расіі. На радзіму вярнуўся толькі ў 1917-м. Быў настаўнікам і інструктарам беларускіх школ у Ігуменскім павеце, паступіў у Мінскі настаўніцкі інстытут, які рэарганізавалі ў Інстытут народнай асветы. Вучыўся і далей: скончыў Беларускае вышэйшае мінскае педагагічнае курсы, Вышэйшыя курсы беларусазнаўства. З 1922 г. — член Мінскага таварыства гісторыі і старажытнасці.

У пачатку 1920-х гадоў Мікалай Каспяровіч працаваў інструктарам Наркамата асветы БССР, потым інспектарам сацыяльнага выхавання Слуцкага аддзела народнай адукацыі, займаўся арганізацыяй беларускіх школ. Праблем было шмат: не хапала падручнікаў, метадычных дапаможнікаў, кадраў.

Мікалая Каспяровіча лічылі піянерам краязнаўчага руху на Случчыне. У 1923 г. ён арганізаваў краязнаўчую канферэнцыю, прысвечаную пытанням выкладання беларускай мовы і літаратуры.

Спецыяльная камісія пад яго кіраўніцтвам займалася стварэннем музеяў. Імкнуліся арганізаваць у школах хоць невялічкія музейныя куткі. Асаблівую ўвагу звярталі на ахову помнікаў старажытнасці і мастацтва. Слуцкая павятовая камісія беларусазнаўства — адна з першых краязнаўчых арганізацый у Беларусі.

У 1924 г. Мікалая Іванавіча па загаду Наркамсветы Беларусі пераводзяць

у Віцебск на пасаду інспектара па сацыяльным выхаванні ў Акруговае аддзел народнай адукацыі. Тут ён аднавіў Акруговае таварыства краязнаўства — дзейсную арганізацыю, якая адпавядала патрэбам часу. Вялікую метадычную дапамогу краязнаўчым суполкам аказвалі складальнікі зборніка «Віцебшчына» (пад кіраўніцтвам і рэдакцыяй М. Каспяровіча), які выдавала Віцебскае акруговае таварыства краязнаўства, і супрацоўнікі рэспубліканскага часопіса «Наш край», на старонках якога актыўна друкаваўся вучоны.

У фондах аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі захоўваюцца экзэмпляры выдання «Віцебшчына» (2 тамы). У першым, які пабачыў свет у 1925 г., надрукаваны артыкулы М. Каспяровіча: тэкст даклада «Віцебская архітэктура ў гістарычным аспекце», нататкі пра народны арнамент.

Пры падтрымцы М. Каспяровіча ў Віцебску ўзнікла філія Усебеларускага аб'яднання творчай моладзі «Маладняк», якая займалася прапагандай беларускай літаратуры сярод вясцоўцаў. Сярод яе мерапрыемстваў — святкаванне 20-годдзя творчай дзейнасці Янкі Купалы. На вечарыне прысутнічаў сам класік беларускай літаратуры. Значнай падзеяй стала святкаванне юбілею Змітрака Бядулі.

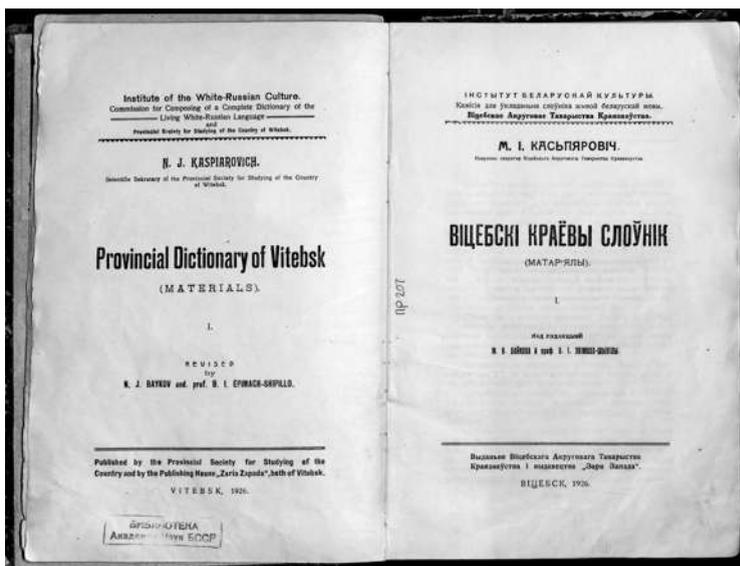
Актыўная навуковая праца М. Каспяровіча звярнула на сябе ўвагу кіраўнікоў сферы айчынай адукацыі і навукі. У Віцебску вучоны правёў шэраг выдатных даследаванняў. У ЦНБ НАН Беларусі захоўваюцца «Беларуска-расійскі слоўнік», «Віцебскі краявы слоўнік», «Віцебскі краёвы слоўнік: (матар'ялы)» і інш.

У 1926 годзе М. Каспяровіча перавялі ў Мінск на пасаду навуковага сакратара Цэнтральнага бюро краязнаўства Беларусі, адначасова ён быў прызначаны адказным сакратаром друкаванага органа гэтай арганізацыі — краязнаўчага часопіса «Наш край», які ўзначальваў Змітрок Бядуля.

Шмат часу вучоны аддаваў этнаграфічным даследаванням, якія былі неад'емнай часткай краязнаўчай праграмы Інбелкульту. Калі віцебскі перыяд адзначаны дзейнасцю па збіранні і апісанні калекцый для Віцебскага гістарычнага музея, дык у Мінску даследчык заняўся распрацоўкай метадалогіі збіральніцтва калекцый. Па яго меркаванні, этнаграфічная калекцыя павінна была ўтвараць аснову нацыянальнага музея.

У 1929 г. пабачыла свет адно з галоўных даследаванняў М. Каспяровіча — «Краязнаўства: Нарысы» — значная праца навукоўца, якая не страціла каштоўнасці і сёння. Гэта своеасаблівы вынік дзейнасці па вывучэнні роднага краю. Нарысы пра вандроўкі па розных мясцінах Беларусі — асобны жанр у яго спадчыне. Сярод ранніх публікацый Мікалая Іванавіча ёсць апавяданні аб вандроўках: «Менск — Зарэчча», «Менск — Беніца» (артыкулы на старонках «Савецкай Беларусі» за 1920 г.).

У фондах кніжніцы захоўваецца цікавая краязнаўчая праца М. Каспяровіча — артыкул «Пра быт на Чэрвеншчыне», змешчаны ў зборніку «Чэрвеншчына» (1930). Аўтар распавядае пра склад насельніцтва ў раёне, асноўная частка якога — беларусы. Ён піша, што іх побыт мала чым адрозніваецца ад побыту прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей. Яўрэй надзвычай добра валодаюць беларускай

Работа М. Каспяровіча «Віцебскі краёвы слоўнік».

мовай, татары гавораць толькі па-беларуску, як і пераважная большасць палякаў. У даследаванні апісваюцца сядзібы, хаты, лазні, гумны, адзенне. Аўтар піша, што большасць вясцоўцаў носіць самаканную адзежу з лёну і толькі ў выключных выпадках — з канпель. Моладзь імкнецца хадыць у куплёным, асабліва ў выхадныя дні. Шыюць адзежу ў асноўным самі, часам мясцовыя краўцы. Нататкі пра «старую» Чэрвеншчыну М. Каспяровіч напісаў у 1929 г. пасля экспедыцыі па гэтым краі.

Цікавасць вучонага да мастацкай спадчыны выявілася падчас працы ў Віцебску. Мастацкая секцыя Віцебскага таварыства краязнаўства, у якой М. Каспяровіч прымаў самы актыўны ўдзел, на працягу 1925—1926 гг. ажыццявіла шэраг выданняў, прысвечаных праблемам мастацтва. Збіраючы гістарычны матэрыял, М. Каспяровіч надрукаваў артыкул «Матэрыялы да вывучэння віцебскай краёвай літаратуры і мастацтва», які быў змешчаны ў выданні «Маладняк» (1927).

У снежні 1926 г. на пасяджэнні камісіі гісторыі мастацтва Інбелкульту Мікалай Іванавіч выступіў з дакладам «Беларускія экслібрысы», у якім разгледзеў кніжны знак у гістарычным развіцці пачынаючы з XVI ст. У дакладзе праявілася цікавасць аўтара не толькі да праблем гісторыі і культуры, але і да праблем беларускай кнігі. Работы вучонага «Беларускія кніжныя знакі» змяшчаліся на старонках перыядычных выданняў: «Чырвоны Сейбіт» — «Менск у графіцы А. М. Тычыны»; «Чырвоная Краіна» — «Беларускае мастацтва»; «Наш Край» — «Краязнаўства ў сучаснай графіцы».

У 1926 г. у Мінску па ініцыятыве М. Каспяровіча, прафесара М. Шчакаціхіна, мастакоў А. Шлюбскага і А. Тычыны было створана Беларускае таварыства бібліяфілаў. Адзіным следам існавання гэтай суполкі з'яўляецца кніга А. Шлюбскага «Exlibris'ы А. Тычыны» (1928), якая выйшла тыражом 200 экзэмпляраў. Сёння яе экзэмпляр знаходзіцца ў фондах ЦНБ НАН Беларусі. Між экслібрысаў, выкананых Анатолем Тычынам, прысутнічае экслібрыс М. Каспяровіча. На малюнку, выкананым у тэхніцы цынкаграфіі, беларускія старадаўнія арнаменты, карта Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі; з левага боку — літара «М», якая азначае месца знаходжання сталіцы Беларусі і адначасова з'яўляецца першай літарай імя ўласніка знака.

У фондах ЦНБ НАН Беларусі захоўваюцца кнігі з асабістага кнігазбору М. Каспяровіча з яго экслібрысам.

На жаль, ніводнай кніжкі з яго асабістай бібліятэкі з экслібрысам Анатолія Тычыны не знойдзена. Але вядома, што А. Тычына зрабіў экслібрыс на кнігі М. Каспяровіча па беларусазнаўстве.

У фондах кніжніцы на кнігах з бібліятэкі М. Каспяровіча ёсць экслібрыс беларускага мастака Яўхіма Мініна. Біяграфія мастака яркая і цікавая, а лёс, на жаль, таксама кароткі. Выкладаў у Віцебскім мастацка-практычным інстытуце, Віцебскім мастацкім тэхнікуме. Адзін з асноватворцаў беларускага экслібрыса, выканаў кніжныя знакі М. Каспяровіча, А. Шлюбскага, І. Мясешкі і інш. Усяго вядома дзесяць яго работ. У 1930-я гады мастак афармяў літаратурныя

творы Максіма Горкага і Івана Тургенева. Быў членам Віцебскага акруговага таварыства краязнаўства, Беларускага таварыства бібліяфілаў, Камісіі гісторыі мастацтва Інстытута беларускай культуры. Экслібрыс М. Каспяровічу ён зрабіў у 1925 г., калі той знаходзіўся ў Віцебску.

М. Каспяровіч друкаваўся на старонках мясцовай прэсы, арганізоўваў

Экслібрыс М. Каспяровіча, выкананы Я. Мініным.

краязнаўчую і пісьменніцкую суполкі, чытаў лекцыі, займаў розныя пасады ў гарадскіх аддзелах культуры. Яшчэ не выйшаў славыты «Віцебскі краёвы слоўнік», не напісана галоўная кніга яго жыцця «Краязнаўства», яшчэ ён поўны планаў і задум. А мастак стварае для яго экслібрысы. Вобразны, запамінальны, сімвалічны.

У цэнтры малюнка экслібрыса — выява дзяўчыны са старадаўнім фаліянтам у руках. Побач гусінае пяро з чарніліцай. Хто яна, гэтая прыгажуня? Магчыма, мастак уявіў маладую Беларусь, якая ўважліва ўчытваецца ў сваю будучыню. З левага боку размешчана арнаментальная палоска са стылізаваным васьліком, узятая са старых віленскіх выданняў, і адпаведны надпіс на беларускай мове: «3 кнігі М. Каспяровіча».

Асабісты кнігазбор М. Каспяровіча малавядомы. Але кантакты вучонага з многімі дзеячамі беларускай навукі і культуры дзавалююць сцвярджаць, што ў яго бібліятэцы было шмат кніг, у тым ліку падараваных аўтарамі, з аўтаграфамі і дарчымі надпісамі.

Алена ДЗЕНІСЕНКА

Экслібрыс М. Каспяровіча, выкананы А. Тычынам.

Калі сябруюць кніга і карціна

У гэтай кніжніцы бясконцы паток выставак. Тут жывуць мастацтвам і трансляюць яго наведвальнікам. Бібліятэка № 18 Мінска прыцягвае не толькі кнігай: галерэя «Вільнюс», што працуе пры кніжніцы, — знаходка для аматараў мастацтва, знаўцаў прыгожага. У прыватнасці, мастак Валерый Сямёнаў нядаўна прадэманстраваў тут выстаўку жывапісу «Фантазіі адзінокага рамантыка», якая засведчыла: кніжніца і мастацтва ідуць поруч.

— Наша бібліятэка існуе з 1976 года (у наступным годзе ёй споўніцца 45), а мастацкая галерэя «Вільнюс» адкрыта ў 1997-м дзякуючы намаганням нашага мастака Аляксандра Кішчанкі, добрага сябра бібліятэкі. Ён сказаў, што кніга і карціна могуць сябраваць, і такое сяброўства апраўданае, — адзначае загадчык бібліятэкі № 18 Мінска Кацярына Зверава. — Адна з залаў бібліятэкі была аддадзена пад галерэю. Тут першапачаткова было кніжнае сховішча. Галерэя знаходзілася ў іншым памяшканні. Сёння гэта неад’емная частка бібліятэкі.

Кацярына Зверава не сумняецца ў запатрабаванасці галерэі, бо жывая карціна актуальна заўсёды: «Адна справа — калі прадстаўляюць мастацтва ў інтэрнэце: так, можна азнаёміцца. Але калі вы прыходзіце і глядзіце на жывую карціну — успрыманне зусім іншае: уздзеянне ідзе на ўсе органы, комплексна. Колераперадача ў інтэрнэце не такая, якую задумаў мастак. А на “жывым” праглядзе дапамагае асвятленне. Таму выстаўка карцін не са старэе, як і кніга. Так, многія чытаюць электронную, але шоргат старонак, як ні банальна, не заменіш».

«У мяне з кнігай самыя сяброўскія адносіны, — гаворыць і Валерый Сямёнаў. — Я “пячорны” чалавек, у камп’ютары не бываю, тэлефон — толькі для званкоў. Не карыстаюся “калупалкамі”, як мае ўнукі: у кожнага па лапаце-смартфоне, і сядзяць». Валерыя Сямёнава натхняе прырода, прыгажосць, грэчаская міфалогія. Мастак скончыў Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкае інстытут. Прадстаўнік беларускага акадэмічнага жывапісу, піша ў стылі рэалізму, аўтар больш чым 500 жывапісных палотнаў. Кіруе мастацкай студыяй «Майстар» у Цэнтры дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі «АРТ» і цесна

Мастак Валерый Сямёнаў і загадчык бібліятэкі № 18 Мінска Кацярына Зверава падчас прэзентацыі выстаўкі.

супрацоўнічае з кніжніцамі: «Калісьці бібліятэка для ўсіх значыла адно — узяць пачытаць кнігу. Сёння ж ідуць не толькі чытаць — хтосьці па забаву, хтосьці на выстаўку. Слава тым бібліятэкам, якія могуць займацца выставачнай дзейнасцю. Прыдуць на выстаўку — і за адно кнігі пачытаюць, і мае ў тым ліку. Я ладзіў уласныя выстаўкі і сваёй мастацкай студыі ў бібліятэцы № 10, у Купалаўскай. Але да бібліятэкі № 18 стаўленне асаблівае: яна кулуарная, утульная, запрашае да зносін. Тут добрая аўра, бо зала галерэі гасцінная. Так завязваецца сяброўства».

Выстаўка «Фантазіі адзінокага рамантыка» Валерыя Сямёнава навеяна рамантычнай парой года: «Бабіна лета», «Спадарына восень», «Узыход сонца», «Маўчанне», «Муза» — работы дэманструюць глыбіню натуре мастака, яго ўспрымлівасць, эмацыянальнасць і чуласць. «Не бывае, каб сеў і тут жа напісаў. Праз тыдзень прыходзіш і глядзіш: “Не: яшчэ працаваць!”. Усё павінна ўстаецца, аформіцца ўнутры», — перакананы Валерый Сямёнаў.

Вобраз восені на палотнах алегарычны, зборны. Многія работы Валерыя Сямёнава — ілюстрацыі да яго вершаў. У мастака выйшаў паэтычны зборнік «Сузіральнік». Цудоўна, калі спалучаецца талент мастацкі і паэтычны. Валерый Сямёнаў — творца шматгранна. Па класе баяна скончыў музычную школу, сам навучыўся іграць на гітары (цудоўнае музіцыраванне і валоданне гітарай паказаў падчас прэзентацыі выстаўкі). Ён лічыць: як сяброўства і каханне патрабуе прысутнасці, так і музычны інструмент патрабуе, каб на ім ігралі. Дарэчы, у зале галерэі «Вільнюс» маецца фартэпіяна, працоўнае, настроенае. Іграюць на ім пастаянна падчас адкрыцця імпрэз. Прапануюць і чытачам. «Працуеш, і раптам як загучыць музыка — так прыемна! Не ва ўсіх інструмент ёсць дома, а мы даём такую магчымасць», — заўважае Кацярына Зверава.

Чытач ідзе ў галерэю наталіцца мастацтвам і, канечне, зойдзе па кнігу, пераканана Кацярына Зверава: «Той, хто ідзе паглядзець карціны, выстаўку, стане нашым чытачом, бо яго абавязкова зацікавіць і кніга».

А прастору галерэі ў бібліятэцы № 18 выкарыстоўваюць па-рознаму: арганізуюцца заняткі з дзецьмі па маляванні, майстар-класы, творчыя вечарыны. Мастакі падчас майстар-класаў навучаюць і дарослых: тыя спрабуюць сілы ў акварэлі, вышыванні, бісер-рапляцэнні, выцінанцы. Майстар-класы давалі Валянціна Слючанка, майстры клуба вышывання «Сюзор’е».

Так кніжніца гуртуе ўсіх неаб’якавых да мастацтва. А выстаўка «Фантазіі адзінокага рамантыка» стала незабыўнай. Кніжніца чарговы раз арганізавала сустрэчу са шматграннай творчай асобай: Валерый Сямёнаў дэманструе музычны талент, піша карціны, вершы. Думаецца, яго паэтычны твор «Птушка пералётная» — і пра кнігу, шлях да якой у бібліятэцы № 18 пракладае мастацтва:

*А надо ли нового края
Птице домашней моей,
А надо ли нового «рая» —
Остающейся — ей?*

Наталля СВЯТЛОВА, фота аўтара

У лабараторыю робататэхнікі...

Інавацыі і бібліятэка непадзельны. Гэта даказвае першы ў нашай краіне мультыцэнтр «Совушка», што працуе на базе дзіцячага філіяла Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкі імя Я. Ф. Карскага.

Інтэрактыўны цэнтр навукі і тэхналогій створаны 17 снежня 2015 года ў межах праграмы трансгранічнага супрацоўніцтва «Польшча — Беларусь — Украіна». Агульны бюджэт праекта склаў 1,118 тыс. еўра. У адпаведнасці з грант-кантрактам сума беларускага боку — 448 тыс. еўра, з іх 10% накіравана са сродкаў абласнога бюджэту. Партнёрам выступіла Публічная бібліятэка імя М. Канапніцкай у Сувалках (Рэспубліка Польшча). У рамках праекта ў бібліятэцы зроблены рамонт, набыты сучасная мэбля і абсталяванне (31 камп’ютар з вэб-камерамі, 25 планшэтаў, прафесійныя мікраскопы і інш.). Праграмае забеспячэнне набыта ў фірм «SES» («Навуковая

сістэма адукацыі», Ізраіль) і «Робанэт» (Польшча). Усяго карыстальнікам прапанавана 8 адукацыйных праграм (лабараторыі музыкі, мастацтва, замежных моў, навукі, навакольнага асяроддзя, тэхнікі і робататэхнікі, LEGO і для дзяцей).

— Вось лабараторыя навакольнага асяроддзя: тут спецыяльныя планшэты — вучэбнае абсталяванне, якое паказвае, як працуе сонечная энергія, як энергія ветру ператвараецца ў механічную, — такая адукацыйная праграма для дзяцей, — паказвае Святлана Орлюк, загадчык дзіцячага філіяла і мультыцэнтра «Совушка» Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкі імя Я. Ф. Карскага. — Далей — лабараторыя робататэхнікі. Вось сэнсарныя пакоі для дзяцей. З дапамогай пяці максі-планшэтаў можна правесці шмат развіццёвых заняткаў на розныя тэмы ў залежнасці ад узросту, узроўню развіцця выхаванцаў.

Увагі заслугоўвае крэатыўная лабараторыя LEGO. Калі дзіця ўжо спраўляецца

з камп’ютарам, яно можа вывучаць, напрыклад, схему зборкі верталёта. Але спачатку — тэорыя: у якіх галінах гаспадаркі выкарыстоўваюць верталёты, хто такія канструктары — верталётныя тэхнікі... Асвоілі схему зборкі — і пачынаюць вывучаць, як праграмаваць. А праграмаванне, тлумачаць тут, як інфаграфіка: адны карцінкі злучаюць з іншымі, каб атрымаўся пэўны рух, устаўляюць флэшку, і карцінкі пачынаюць варушыцца. Мадэляў вельмі шмат, яны ўсе мабільныя: могуць выконваць запраграмаваныя рухі.

Ідзём далей: лабараторыя мастацтва. Гэта сучасна абсталяваны камп’ютарны клас для развіцця творчых здольнасцей. Праграмы адрасаваны дзвюм катэгорыям: дзеці школьнага ўзросту ад 6 да 10 гадоў і ад 11 да 14. У кожнага сваё працоўнае месца з доступам у інтэрнэт. Заняткі праходзяць як у групах, так і індывідуальна, але апошнім часам часцей індывідуальна, адзначае кансультант лабараторыі мастацтва Сняжана Дашкевіч: «Падчас заняткаў дзеці вывучаюць камп’ютарную графіку, анімацыю, простыя метады стварэння мультфільма, відэафільма. Усё залежыць ад здольнасцей дзіцяці і яго схільнасцей. Па сваіх назіраннях адзначу, што больш дзецям падабаецца маляваць. Малюць, у прыватнасці, у тэхніцы Pixel art. Спачатку — тэорыя: што такое фатаграфія, графіка, фільм. Малюем у графічных праграмах, у прыватнасці ў Adobe Photoshop, і выводзім выявы на прынтары: ёсць у нас фота-, 3D-прынтары».

Святлана Орлюк дэманструе максі-планишэт.

Добра, што ўсе інавацыі вітае дырэктар Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкі імя Я. Ф. Карскага Лідзія Мальцава. Тут, дарэчы, «дыслакавалася» выстаўка МТС «Сусвет інтэрнэту». Спецыяльна вызвалілі прастору, каб зрабіць інтэрактыўныя зоны. Мультыцэнтр «Совушка» — прыклад мабільнасці і сучасных падыходаў да справы. Тут створаны ўсе ўмовы для адкрыццяў і эксперыментаў, развіцця творчых здольнасцей.

Наталля СВЯТЛОВА, фота аўтара

Абсталяванне на вывучэнні сонечнай энергіі ў мультыцэнтры «Совушка».

Вынікі

Музыка пальцаў

Калі мастацтва ўступае ў сінтэз з іншымі відамі, то падвойвае сваю эстэтычную актуальнасць. Калі мастацтва звяртаецца да няпростых сацыяльных тэм, то пашырае шэраг сваіх функцый. Мастак Васіль Зянько знаёмы з абодвума працэсамі. Яго апошні праект «Паэзія кропак» — карціны па вершах Максіма Багдановіча, створаныя з выкарыстаннем шрыфта Брайля.

— Як вы вырашылі стаць мастаком?

— Мне было 11 гадоў, я маляваў больш, чым іншыя дзеці, займаўся ў мясцовым гуртку ў Стоўбцах у ДOME п'янераў. Пасля даведаўся, што ў Мінску ёсць школа-інтэрнат па музыцы і выяўленчым мастацтве імя Ахрэмчыка. Цяпер яна называецца па-іншаму. На працягу вучобы я захапіў час перайменаванняў: паступаў у школу-інтэрнат, вучыўся ў ліцэі, а скончыў каледж. Мама не хацела мяне, 11-гадовага, адпусціць аднаго ў Мінск, а бацька — чалавек творчы, фотамастак — паставіўся працей. З'ездзілі ў Мінск, здаў іспыты. У жніўні прыйшла паперка, што я паступіў. І гэта ў пэўным сэнсе выбудавала мой лёс і лёс усяго сусветнага мастацтва. Напэўна, зямны шар крыху сышоў са звыклай восі, калі свет займеў такога таленавітага і сціплага мастака (смяецца).

— Як вы стварылі аўтарскую тэхніку, у якой цяпер працуеце?

— Эксперыментываў на дыпломнай працы, і мне спадабалася, як сябе паводзіць акрыл, калі яго наносіш адмыўкамі, слой на слой, як ён свеціцца, калі пакрываеш яго лакам. І вось гэты рэльефны контур. Я ўвогуле люблю аб'ём. Займаюся інтэр'ерамі, раблю барэльфы. Мне падабаецца ляпіць, адчуваць матэрыял рукамі. Магчыма, гэты момант таксама сыграў на тое, што я спыніўся на такой тэхніцы. Я заняў сваю нішу з ёй. Гэта дэкаратыўнасць, пластыка, узятая адкульсьці з першабытнага мастацтва, мастацтва абарыгенаў... У маім мастацтве яны прайшлі пэўныя этапы, трансфармацыю. Цяпер гэта не так заўважна, але першапачаткова я і стылістычна,

Фота з сайта artchaos.com

Васіль Зянько.

і ў тэме — флоры і фаўны — натхняўся мастацтвам абарыгенаў. Гэтыя рысы і цяпер праглядаюцца.

Да дыплама я працаваў зусім па-іншаму. Пісаў маслам, і гэта быў такі канкрэтны экспрэсіўнізм. З беларускіх мастакоў мяне нагхнялі Леанід Хобатаў, ранні Кірушчанка. Шкадую, што шмат работ з таго часу раздарыў, засталася некалькі. Я ўвогуле экспрэсіўны, імпульсіўны чалавек, чаго не скажаш па гэтай новай тэхніцы. Магчыма, яна мне дадзена і замацавалася для таго, каб я не згарэў. Кропачкі, рысы вымалёўваць — усё гэта момант медытацыі, магчыма, ён мне патрэбны, каб унесці ў жыццёвы рытм нейкую паўзу.

— «Паэзія кропак» — не першы ваш інклюзіўны праект. Чаму звярнуліся да гэтай тэмы?

— Пачалося ўсё, калі ў Нацыянальным мастацкім музеі праходзілі лабараторыі са шведскай кампаніяй, не памятаю дакладна, як называліся. Супрацоўнікі музея, Наталля Сяліцкая і Надзея Усава, курыравалі гэтыя

лабараторыі і, ведаючы маю тэхніку, прапанавалі паўдзельнічаць. Спачатку я не ведаў, што атрымаецца, але паспрабаваць згадзіўся. Я люблю актыўнасць не толькі творчую, але і асобасную. Мы ўзялі маю работу са сланечнікамі, паехалі ў спецыялізаваную школу для невідущых. Звярнуліся да Машы Рутко, якая там працуе настаўніцай музыкі. Не ведаю, чаму менавіта да яе. Мы прывезлі ёй карціну, яна прачытала выяву. Вырашылі ўключыць гэтую работу ў лабараторыю. Яны прыгожа аформілі — змясцілі ззаду на палатне мікрафон і вывелі на калонкі гукі дотыкаў. Атрымалася такая музыка пальцаў, карціна быццам бы набывае новы сэнс з ёй.

Я вырашыў пайсці далей. Сэнс праекта не ў тым, каб проста паказаць прадмет, гэта больш праца з вобразным мысленнем — як чалавеку з праблемамі зроку чытаць кнігу або глядзець на абстракцыі. Калі з'явілася ідэя спалучыць карціны з тэкстам, я спачатку спыніўся на хоку — кароткая, вобразная форма. Пасля згадаў пра творы Алеся Разанава, якія захапілі мяне яшчэ ў каледжы. Спытаў у яго дазволу на стварэнне ілюстрацый, выбраў творы, спачатку зрабіў два. Маша Рутко перавяла на шрыфт Брайля. Мы выставілі іх на другой лабараторыі са шведамі, і Маша прачытала ўголас пры ўсіх. Вельмі хвалюючы момант, калі разумееш, што калі раптам не счытаецца, то ўсё — праект правалены.

— Чаму вы далей звярнуліся да твораў Багдановіча?

— Для беларускай літаратуры гэта адна з найбольш знакавых фігур. Яго творы таксама маю ўвагу звярнулі яшчэ ў каледжы. Таму другім аб'ектам вырашыў выбраць менавіта яго. Перавесці вершы на мову выяў было складана, бо я перачытаў і зразумеў, што канкрэтных вобразаў тут не так ужо і шмат. Але ўсё ж такі знайшоў.

Праект з Багдановічам для мяне яшчэ незавершаны — яшчэ патрэбны аўдыягід, магчыма, я дапішу іншыя творы. Далей пайду да іншых аўтараў. Я ўжо і сам пачаў пісаць пункціры і змяшчаць іх на сваіх творах паза праектам.

Дар'я СМІРНОВА

Пацеха з леа

Андрэй СІДАРЭЙКА

Планёрка

Гумарэска

У маладзёжным літаратурным часопісе праходзіла чарговая планёрка.

— Сябры, — звярнулася да супрацоўнікаў галоўны рэдактар Наталля Ягораўна. — Як вы ведаеце, тыраж часопіса апошнія гады няўхільна падаў. Рэдакцыйная рада прыйшла да высновы: гэта адбывалася з-за таго, што мы празмерна захапляліся так званай «літаратурай ідэй», дзе займаўнасць сюжэта павінна быць арганічна сплечена з мастацкасцю, псіхалагізмам, маральнай і філасофскай глыбінёй. На жаль, гэта зусім не адпавядала густам сённяшніх юнакоў і дзяўчат. Таму мы прынялі рашэнне зрабіць акцэнт на масавасці, забавляльнасці. Гэта — і фэнтэзі, і фантастыка, і містыка, і эксперыментальная літаратура, і рознага кшталту экшн. Як вы ведаеце, спрацавала. Тыраж нашага выдання ўзрос амаль напалову. Лічу, што і надалей трэба арыентавацца менавіта на густы нашых чытачоў.

— Так! — з імпэтам падхапіла ідэю рэдактар аддзела прозы Ала Зязюлькіна. — Апошнім часам з рэдакцыйнай пошты я адбіраю ў першую чаргу менавіта гэтыя творы...

— Вельмі добра. І асабліва не звяртайце ўвагі на аспекты, характэрныя для традыцыйнай прозы: апісанне герояў, дэталі, логіка сюжэта. Чым менш усяго гэтага, тым лепш, — параіла Наталля Ягораўна.

— ...Пажадана, каб твор шакіраваў, правакаваў, нават выклікаў пачуццё агіды, — аўтарытэтная дадаў намеснік галоўнага рэдактара Мікіта, які друкаваў свае творы пад псеўданімам Алмазкін. — Я і сам такія тэксты пішу. Усе падхалімы, — мужчына кашлянуў, — ой, прабацце, аўтары, якія вельмі жадаюць надрукавацца ў часопісе, вельмі хваляць мяне і пераймаюць мой стыль.

— Тое ж датычыцца і паэзіі, — працягнула планёрку рэдактар. — Як і ў прозе, варта ў першую чаргу звяртаць увагу на нетрадыцыйныя вершаваныя формы...

— Згодна! — усклінула загадчыца аддзела паэзіі Ангеліна Музаўна. — Я заўсёды звяртаю ўвагу на арыгінальнасць вершаскладання. Чым далей яно ад традыцыйных форм — тым лепш. Нашы аўтары працяваюць

неймаверны талент у гэтай справе. Думаю, вершаваныя падборкі, што будуць апублікаваны ў чарговым нумары, парадуюць нашых пастаянных і новых чытачоў.

— Вельмі добра, што вы, шаноўныя калегі, усведамляеце, у якім кірунку павінен рухацца наш часопіс, каб заставацца цікавым!

Планёрка завяршылася. Незаўважна прамінуў і дзень. Супрацоўнікі часопіса вярнуліся дахаты і, перад тым, як легчы спаць, кожны вырашыў пачытаць. Рэдактар часопіса Наталля Ягораўна да позняе начы не магла адарвацца ад рамана Фёдора Дастаеўскага «Браты Карамазавы», намеснік Мікіта Алмазкін паглыбіўся ва ўлюбёную прозу Уладзіміра Караткевіча, загадчыца аддзела паэзіі Ангеліна Музаўна трапяткімі рукамі дала з кніжнай палічкі томік Ганны Ахматавай, а загадчыца аддзела прозы Алла Зязюлькіна з асалодай дала нырца ў мастацкі сусвет «Вялікага Гэтсбі» Фрэнсіса Скота Фіцджэральда.

Пра планёрку, што была ўдзень, і пра тыя прамовы, якія гучалі, ніхто не згадваў. Усіх захапіла ў палон традыцыйная літаратура — тая самая, якой, на думку супрацоўнікаў, у часопісе больш месца не было...

Анатоль ЗЭКАЎ

Не аддаўся

Не ацаніў,
не зразумеў
Тваёй душы,
тваёго кахання,
І не аддаў
усё, што меў,
І не растраціўся дазвання.
Генадзь Дзмітрыеў

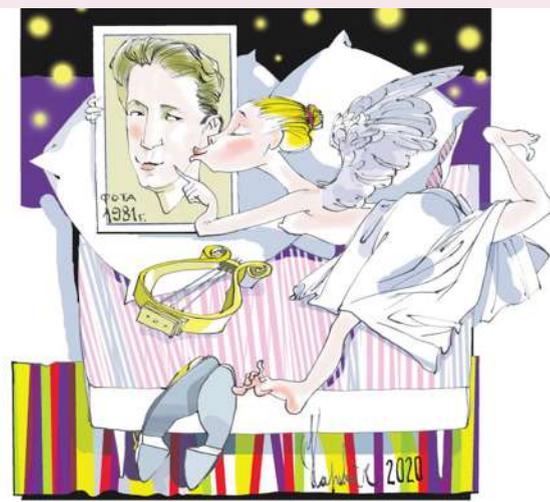
Здаецца, сто гадоў пражыў,
Але й за сто гадоў дазвання
Не ацаніў твае душы,
Не зразумеў твайго кахання.

Хадзіла ты за мной, як ценя,
І лезла да мяне ахвоча
Ад раныцы і цэлы дзень,
Казаць не буду ўжо пра ноч я.

Здагадкі ёсць, чаго хацела,
Бо да мяне ты, як назола,
Гарнулася ўначы ўсім целам,
І, як мне падалося, голым —

Такой, як нарадзіла маці.
І я цябе ў той міг баяўся,
Бо ты ж магла мяне і згвалціць.
Як добра, што не распраўся!

Таму мяне і не схіліла
Ніяк на хітрыкі свае ты.
Не страціў я мужынскай сілы,
А для чаго й кажу — каб ведаць.

Малюнак Алега КАРПОВІЧА.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviadzda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviadzda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
адзел прозы і паэзіі — 317-20-98
адзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.
Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРПЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку
12.11.2020 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 824

Друкерня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.
Індэкс 220013
Заказ — 3412

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацый.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.